

EL RELAT EDUCATIU D'UNA ESCOLA SINGULAR

EL RELAT EDUCATIU D'UNA ESCOLA SINGULAR

EL LLINDAR

Jaume Funes

Il·lustracions de Perico Pastor

Acompanya el text de Jaume Funes les aportacions d'Àlex, Miquel i Sofia (noms ficticis d'antics alumnes d'El llindar) i de Cristina Gómez, Eugenio Díaz, Diego Ladrero i David Valero, de l'equip d'educadors i mestres de taller del centre.

Edició no venal de la Fundació El Llindar

Primera edició: octubre del 2015

© 2015, Jaume Funes Artiaga, pel text

© 2015, Perico Pastor Bodmer, per les il·lustracions

© 2015, Fundació El Llindar, per l'edició

Carretera de l'Hospitalet s/n

08940 – Cornellà de Llobregat

info@elllindar.org

www.elllindar.org

Realització de l'edició: Arcàdia

www.arcadia-editorial.com

Disseny:

Composició: Fotocomposició 2000

Impressió i enquadernació: Ediciones Gráficas Rey, SL

DL:

Prohibida la reproducció total o parcial d'aquesta publicació a través de qualsevol mitjà, en qualsevol llengua, sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Les pàgines que trobareu a continuació estan escrites a partir de la història col·lectiva de les persones que des de fa 10 anys construïm El Llindar, narra el que som i fem després de 10 anys. És un relat fruit de l'experiència que neix de les múltiples i diferents vivències dels educadors, adolescents i joves que hem passat des d'aquell inici del setembre del 2003, quan encara no teníem nom i no érem ningú jurídicament... Recorregut que ha configurat uns valors i una cultura institucional i organitzativa que pensa i re-pensa l'acció educativa i que ha generat una metodologia pròpia posant en el centre l'adolescent i jove.

És un relat obert que té la voluntat d'expressar una realitat canviant. És l'expressió d'un equip de professionals de l'educació que cada dia re-pensa com oferir espais educatius als nois i noies que estan al llindar, obert a cada adolescent i jove en les seves circumstàncies de cada dia i tots els dies. I, al mateix temps, és l'expressió d'aquests nois i noies que lluiten per buscar l'energia necessària per poder disposar-se a recórrer el camí de l'aprenentatge i de la vida, després d'anys de molt sofriment personal i dificultats en l'entorn escolar.

L'autor del relat, en Jaume Funes és un bon amic d'El Lllindar, i company de moltes discussions i preocupacions. Ha posat paraula a la vida que cada dia experimentem a El Lllindar. És un relat compartit: en Jaume ha observat prestant atenció al nostre dia a dia, als nostres temps i significants que hem anat construint; ha escoltat i s'ha nodrit de les converses amb els joves, educadors i col·laboradors. I vull fer un esment especial a la gent de la Fundació Cassià Just, amb qui ens hem fet grans, compartint espais de conversa i treball que han impulsat la construcció d'un discurs a partir del lligam de dos mirades: l'educativa i la de la salut mental.

Després d'aquest procés participatiu i col·laboratiu, en Jaume ha escrit i ha posat el relat a discussió de l'equip d'El Lllindar. Amb major o menor sintonia, uns i altres ens hi hem sentit reconeguts.

Per tant, som davant d'un relat viu que vol interpel·lar i generar discussió i debat al voltant de qüestions com ara: som una escola que no és el que ha de ser però que és el que pot ser? Som el que som per error del sistema educatiu? Potser serà que la singularitat és subversiva?

Amb un estil àgil i acompanyat dels expressius i entranyables dibuixos d'un altre bon amic, en Perico Pastor, descobrireu un relat que pot ser d'utilitat per entendre l'experiència educativa amb aquells adolescents i joves amb una història complicada, que han acabat molt ferits per l'escola, i que en un moment crític de la seva vida troben a El Lllindar un LLOC I UN TEMPS.

El Lllindar es constitueix com a lloc que humanitza la seva vida, amb uns adults que dia rere dia s'esforcen per a inventar i introduir innovacions que facin possible el fet educatiu, soste-nint el seu patiment i la seva fragilitat.

És un relat incomplet i sempre ho serà. Trobareu d'una manera descriptiva i emocionant com el vector que ens orienta i ens sosté és donar lloc a cada adolescent i jove, escoltar-lo per despertar desig i posar-nos a treballar amb ell.

Quan el vaig acabar de llegir per primera vegada, vaig sentir una íntima certesa. L'existència humana s'inicia a la casa que és l'altre. És aquesta la lògica existencial que fonamenta la nostra política educativa?

Gràcies Jaume, ha estat un plaer. Les converses amb tu sempre em fan pensar i anar una mica més enllà. Gràcies per la teva generositat de temps i de pensament.

BEGONYA GASCH YAGÜE
Directora d'El Llindar

I

OCUPAR-SE DELS NOIS I NOIES QUE HA FERIT L'ESCOLA I DANYAT LA VIDA

HA ARRIBAT LA FI DEL CURS

Es dia d'orles. Un jove *psychobilly* amb tupè vermell gerani serveix un refresc a un adolescent africà amb cascos musicals que, malgrat el seu somriure, no sap si la setmana vinent tindrà un sostre sota el qual viure. Les aprenents de perruqueres posen per al fotògraf i per als aspirants a mecànics. Laia, amb poc més de quinze anys, aguanta com pot una llàgrima. Sosté a les mans el quadre amb fotos que acredita el final positiu del curs i exclama: «És la primera vegada que em donen una cosa així». El tutor la corregeix: «Ningú t'ho ha donat, has estat tu qui ho ha guanyat». Els «catalans *latins*», futbolers, pares de família abans d'hora o joves que cerquen ubicar-se a la vida fent un PQPI parlen de les seves pràctiques als diferents tallers de cotxes amb els companys catalans del nord (d'Àfrica) que balbucegen un català melodiat amb àrab.

Quan tot s'acaba, el bàrman de tupè vermell recorda a la directora que pot comptar amb ell i el seu col·lega *raper* totes les vegades que vulgui. Tot just han acabat una formació de restau-

ració fent carmanyoles solidàries. Cuinant perquè un grup de famílies mengin calent i bé. Mahmut, que ha estudiat ben bé no se sap què, es fa seguir per alguns dels profes i els mostra la seva perícia en la reparació d'un baixant embossat a prop de la secretaria. «Ho he fet jo. Ja ho sé fer».

És dia de fi de curs. Cal celebrar-ho perquè per a molts i moltes serà la primera vegada que comença el principi del futur. Ara ja té algun sentit tornar a començar, iniciar un nou recorregut, corregir una història abocada al fracàs permanent. Ara poden abandonar una part de les vivències desastroses que presideixen les seves vides i albirar un bri de futur en positiu. És un dia de final de curs a El Llindar. Una institució que podríem definir com un espai educatiu destinat a fer possible altres futurs per als adolescent ferits per l'escola i danyats per la vida.

UN RELAT PLE D'INTERROGANTS

Fent d'observador, la primera pregunta que un es planteja és si té sentit un espai educatiu com ara aquest. Per què existeix? Però, podem aparcar la pregunta i tornar a les cares, mirar les mirades i descobrir al servei de qui sembla estar. Les estètiques descobrixen estils de vida molt diversos que podem intuir que no encaixen amb els «uniformes» escolars. Les diferents edats suggereixen interrogants sobre el final de les adolescències, les possibilitats de joventut, els recorreguts erràtics, les transicions fràgils. Qualsevol dels grups té una alta proporció de catalans estrangers. És com si una part significativa dels adolescents i joves amb orígens de fora cerqués ser acceptat en una escola di-

ferent. Si els preguntes on viuen, alguns i algunes no et poden donar l'adreça. És en un centre o no és enlloc. La xerrada més bàsica et fa descobrir ruptures, dificultats per entendre la vida, soledats. I has de tornar als interrogants.

¿Com pot ser que alguns nois i noies no hagin tingut en tota la seva trajectòria escolar un «premi», un gest tan senzill com l'entrega de la fotocòpia d'una orla, que donés fe de les seves capacitats? ¿Pot existir un adolescent de 17 anys que no és de ningú i tan sols pot somriure quan pel seu compte troba un grup que l'acull, una tutora que li pregunta com s'ha colat al metro per poder venir a l'escola? ¿Per què catalans d'orígens i vivències diversos fan de joves junts si han d'acabar segregats quan arribin als 18 anys? ¿Passa alguna cosa per esdevenir finalment un ciutadà amb estil de vida diferent, acolorit?

Aquest text és el relat pedagògic, educatiu, d'una escola singular. Les pàgines que segueixen expliquen el que hi ha darrere de l'entrega d'orles que acabem de descriure. El Llindar parteix de la idea que educar és acompanyar vides, no fer seguiments escolars, socials o terapèutics. Per als seus professionals recupear és ajudar cada jove a comprovar les seves potencialitats. Com que inclou el que d'altres exclouen, defensa que educar és construir i mantenir junts el dret de tothom a formar part de la comunitat. Però, és clar que no arriben a formar-ne part quan es domestiquen, sinó quan poden aportar alguna cosa a la comunitat en què viuen. Se senten acceptats perquè descobreixen que són útils.

Aquest text no és una mena de projecte pedagògic de la institució, sinó un relat de la seva vida educativa. Explica el perquè de la seva existència, la creativitat del com fer-ho cada dia, les

vides en les quals incideix, les burocràcies imposades, els esgotaments i les soledats professionals, els buits metodològics, la precarietat anual de l'economia i els encàrrecs, allò que arriba a funcionar i allò per al qual no es té resposta.

Ha estat escrit observant, participant en els espais de reflexió i debat, resumint altres documents, discutint amb els equips, escoltant els adolescents, parlant amb ells i elles sobre el seu pas per l'escola i els seus mons, al llarg dels cursos 2012, 2013, 2014. La selecció i la síntesi són atribuïbles al redactor, les idees i aportacions, a tot un equip.

Aquestes pàgines, però, són un relat obert en permanent construcció. El que diuen és possible que estigui superat per la realitat que avui mateix, un dia d'un nou curs, estiguin mirant d'entendre i atendre els professionals d'El Llindar. Són pàgines que donen fe d'una realitat dinàmica i d'uns esforços en permanent innovació. En alguns casos descriu pràctiques assentades, en d'altres, intuïcions que la realitat ha confirmat. Però també parla de dubtes i mancances, d'innovacions que encara no arriben, de propostes que les limitacions econòmiques i organitzatives fan impossibles. El Llindar és allò que cada dia intenta ser. El que no canvia és la pretensió educativa, la confiança en les possibilitats del seu alumnat i el respecte total a la condició humana singular de cadascuna de les persones que apareixen pels seus espais.

Aquest és un relat de claus i de mirades. Explica què s'ha de descobrir i com s'ha d'intentar entendre-ho. Com s'educa la mirada per estar al costat d'aquests adolescents i quin sistema de claus, de lògiques i cultures vitals ens permeten intuir de què van, sense recórrer a cap etiqueta patològica, a cap negació de futur.

CONTINENT I CONTINGUT

I NOSALTRES, QUÈ SOM?

Explicar què és o què pot ser El Llindar resulta una tasca impossible. No pot ser definit per cap categoria de recurs que tingui preestablerta l'administració escolar. Estaria dintre de més d'una i potser no compliria els requisits formals de cap (unitat d'escolarització compartida, aula oberta, espai de programes de qualificació professional inicial (PQPI), aula taller, escola de preparació per a proves d'accés, etc...). Poden ser un espai de salvació per a tots aquells que les administracions no acaben de saber on posar). A vegades, el títol de les actuacions que les entitats posen en marxa no és altra cosa que una imposició del proveïdor dels recursos financers que permeten fer la feina. Serà el nom que imposi la fundació d'un banc o el decret que convoqui un determinat ajut. Sovint no serà més que un títol que descriu de lluny el que veritablement s'està fent.

Tampoc pot (no vol) ser definit per l'origen dels encàrrecs que rep. Ni és un recurs de protecció, ni de justícia juvenil, ni de serveis socials. No el defineix el fet que molts dels nois i noies

tenen a veure amb l'administració protectora, el sistema penal juvenil o l'atenció social primària. No es tracta de cap escola especial per a tipologies especials d'adolescents. L'únic que el diferencia d'altres escoles és que fa possible que els que tenen una història personal complicada puguin cabre-hi.

A més, resulta que bona part dels nois i noies que hi acudeixen no són de ningú, tenen vides profundament desemparades però no tenen cap acompanyament institucional. Representen una població caracteritzada per l'abandó i la impotència dels recursos més formals. Si d'alguna cosa donen fe escoles com ara El Llindar és que una part singular dels nostres nois i noies no caben dins dels calaixos educatius que, sense considerar les veritables necessitats, anem configurant i mantenint, i predeterminen les lleis i les polítiques educatives.

No és que sigui necessari disposar de cap definició administrativa. Potser no faria altra cosa que encotillar les possibilitats d'una educació personalitzada que pensa en itineraris singulars. Però l'absència de definició acaba comportant absència de reconeixement. No és que les indefinicions angoixin els professionals, però de tant en tant es pregunten: «I nosaltres, què som?»

DESCARRILATS I BOJOS

A banda de la ubicació administrativa, El Llindar es mou flexiblement entre els conceptes i les pràctiques de dos discursos complexos: el dels itineraris i el de les patologies. Així, podria ser fàcil descriure que s'ocupen dels que han descarrilat escolarment i dels que pateixen alguns dels trastorns en el límit d'una adolescència

complexa. Podria ser definit com un espai que torna a encarrilar o com a recurs que compleix funcions terapeuticoeducatives.

Com veurem al llarg del relat, El Llindar vol situar-se també fora de la proposta classificatòria que fan aquests dos discursos, deixant clar que són les característiques d'unes escoles o d'altres les que inclouen o exclouen més o menys, i que és el disseny del sistema escolar el que crea unes oportunitats o altres. Deixant clar que adjudicar patologies indefinides a les «bogeries» adolescents no ajuda gaire a entendre els seus patiments ni a trobar junts alguna sortida; la qual cosa no vol dir de cap manera que totes les flexibilitats escolars siguin possibles ni que alguns nois i noies no necessitin, a més, una mirada i una comprensió clínica.

El Llindar no pot ser definit com un espai educatiu al qual van a parar els nois i noies adolescents que no caben a les escoles, que no són volguts i no ho volen ser, que suposadament tenen altres problemes que fan impossible la seva escolarització de manera normalitzada. No pot ser definit com la institució que es fa càrrec de l'educació de qui no té ningú darrere seu. Tampoc com el recurs que complementa educativament les intervencions terapèutiques del sistema de salut mental. No es tracta d'un posicionament rígid preestablert, tot i que els seus valors educatius de referència caminen per altres indrets, sinó de propostes educatives justificades en les necessitats i les experiències vitals dels nois i noies adolescents als quals presta atenció i que aquest text mira d'explicar.

Tanmateix, tota la seva enginyeria educativa, amb les seves matisacions i realismes, no es podria explicar sense unes primeres referències inicials bàsiques. Per això, voldríem recordar, molt breument, certes qüestions relacionades amb els itineraris

escolars i amb els processos terapèutics en l'adolescència, que estan a la base de les propostes i les pràctiques.

ITINERARIS I OPORTUNITATS

La paraula *itinerari* tenia, en les normes i en les pràctiques escolars de les dues últimes dècades del segle passat, un sentit i un valor definits. Però els darrers anys han estat totalment alterats, seguint la lògica de la perversió semàntica que presideix bona part del discurs polític que se'ns imposa. La idea d'*itinerari* remet a l'evidència que les vides dels infants i adolescents transcorren per diferents camins personals, familiars, evolutius, d'aprenentatge, d'experiències vitals i que la interacció de tots aquests va generant el seu propi i singular recorregut personal. Però sempre es tracta de camins diferents, no predeterminats, que tenen amplitud per caminar de manera diferent i tenen alternatives, limitades, de tornar a un camí més positiu quan es descobreix l'error o apareix l'estímul atractiu d'una nova experiència que passa per un altre indret. Això sí, es tracta de camins que de formes diverses sempre permeten arribar a un primer destí comú i compartit: unes competències irrenunciables, uns coneixements bàsics, una capacitat per entendre el món i per formar part d'una comunitat.

La idea d'*itinerari* aplicada a l'escola indica que els recorreguts per ser educat, créixer i aprendre ni són ni poden ser uniformes. Ho són cada vegada menys quan l'acumulació d'història personal va amplificant la diversitat i es passa de les etapes infantils a l'adolescència. Per això, la principal conclusió per a una

escola que té en compte els itineraris personals és que ha de ser cada vegada més flexible, diversificada, amb capacitat estructural per tenir en compte i construir recorreguts diversos.

Tanmateix, quan les lleis i els discursos actuals parlen d'itineraris es refereixen a vies ferroviàries. Defineixen carrils inamovibles, uniformes, dels quals no es pot sortir, llevat dels punts de canvi d'agulla previstos. Bons i mals estudiants, formació professional o batxillerat, nivells de coneixements alts o baixos, excel·lències i limitacions. Destins diferents que han d'avançar per vies separades, escassament comunicades. Els itineraris ja no són recorreguts personalitzats sinó carrerons diferenciadors sense sortida.

No es tracta de considerar històries personals que transcorren amb dosis diverses de singularitat, estímuls i dificultats. Es tracta de definir i classificar alumnes amb suposades capacitats desiguals, que aviat han d'estar en el lloc acadèmic corresponent, conformant-se (emmotllant-se) amb objectius i resultats finals diferenciats. Així, cada escola és finalment una proposta d'itineraris prefixats, en què està i seguirà fins al final l'alumnat que tingui i mantingui les característiques institucionalment previstes per a cadascun d'ells. El Llindar és, en bona part, l'escola que acull itineraris personals que no han tingut cabuda en escoles concretes, en escoles sense voluntat o possibilitat d'estar al servei de recorreguts que no encaixen en les vies prefixades.

Els recorreguts personals, tot i les condicions extremes en què passa la vida de molts infants, no estan predeterminats. Quasi tot dependrà del que succeeixi i de les oportunitats que apareguin. Dependrà dels patiments que puguin evitar i dels estímuls adients que posin al seu abast. «La construcció dels itine-

raris és biogràfica, personal, però això no vol dir que sigui atzarosa, tot i que la sort també és un component que cal tenir en compte. Ens trobem en un terreny en què les probabilitats de tenir èxit o de fracassar estan repartides de forma desigual. I aquí és on s'ha de situar la intervenció política, social i educativa. En quines condicions cal intervenir per redreçar els itineraris dels joves amb unes perspectives més negatives per al seu futur, i com ha de ser aquesta intervenció?»¹

El Lllindar intenta ser una proposta de noves oportunitats per a qui, injustament, no les ha tingut potser quan les necessitava. Hi ha qui el defineix com a «escola de segona oportunitat» i, potser, té aquest tarannà. Però cal recordar que, sovint, és l'escola dels que no han tingut la primera. Perquè quan la van tenir no era l'adequada o va ser proporcionada de manera impròpia o en un moment poc oportú. Acull nois i noies amb molt poca capacitat real d'haver intervingut en les seves vides i mira de facilitar els recursos que els permetin passar a ser ara els seus autors principals.

QUAN S'ESTIMEN MÉS SER DOLENTS QUE BOJOS
O LES DIFICULTATS DE L'ATENCIÓ A LA SALUT MENTAL
EN L'ADOLESCÈNCIA

Al costat de les discussions sobre les capacitats desiguals i sobre la possibilitat que l'escola ordinària sigui el lloc de determinats

1. MERINO, Rafael; GARCIA, Maribel. *Itineraris de formació i inserció laboral dels joves a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2007. (Informes Breus; 4)

adolescents, apareixen les relacionades amb la insània mental, amb les conductes suposadament trastornades i la necessitat que siguin pacients del sistema de salut mental. Ara, les argumentacions tracten de defensar que les seves conductes ho alteren tot i que aquests adolescents complicats els ha d'atendre qui entengui què els passa.

Certament, els adolescents també pateixen i fan patir, els seus recorreguts a vegades entren en territori difícil, algunes de les seves conductes acaben constituint problemes educatius i de salut mental, veritables trastorns necessitats d'ajuda. Si més no, molts i moltes, en determinats moments crítics, poden necessitar que el nostre suport tingui un cert contingut d'ajuda terapèutica. Però l'aproximació des del que genèricament podem anomenar la *salut mental* també forma part del món de les dificultats de comprensió mútues entre els nois i noies adolescents i les persones adultes que els envolten. No és perquè sí que els nois i noies d'El Llindar s'estimin més ser considerats desastres totals abans que trastornats. És la història d'un desacord, en què ells i elles consideren que no els passa res, passen de psicòlegs, psiquiatres i similars, mentre que els adults, de seguida, veuen trastorns greus en una conducta desbordada, que supera allò que les institucions poden tolerar.

Són molts els elements que porten a aquesta aparentment inevitable incomprensió mútua. La majoria tenen a veure amb «l'error de la mirada». El Llindar, al final, és un espai en què, tot i les seves dificultats o els merders importants que provoquen, se senten mirats d'una altra manera: sempre com a persones singulars; primer de tot com a adolescents. Podríem dir que l'adolescència no és temps per anar al psicòleg si no és que es cons-

trueixen altres regles de relació. Bona part d'aquestes normes són les que es construeixen a partir de la convivència en un context que no els posa etiquetes.

Resumidament, els factors de la incomprensió entre els sistemes «terapèutics» i els adolescents formen dos grups: la consideració d'allò que és «normal» i, per tant, esperable a les adolescències actuals; la discrepància entre com analitzen i valoren les seves conductes els professionals i allò que sent i viu l'adolescent. Sovint la majoria de les lectures amb lògica clínica atribueixen significació estranya a allò que és viscut com a normal i propi de l'adolescència. La majoria dels elements diagnòstics que utilitzen els diferents sistemes de classificació dels trastorns mentals són elements descriptius de conductes molt habituals en diferents moments de moltes adolescències.

En lloc de mirar i tractar de trobar sentits en clau adolescent resulta més tranquil·litzador diagnosticar, posar una etiqueta diagnòstica en lloc d'intentar entendre els malestars adolescents. De fet, per a la majoria de les situacions de dificultat hem acabat adoptant categories de calaix de sastre que no matisen res, com ara *trastorn límit de la personalitat*.

VIDES DE FUNÀMBUL

Quan parlem d'*adolescent amb problemes* ens referim a un grup important de diferents adolescències que transiten per sobre de la línia vermella, posant a prova els límits de tothom, demostrant que estan vius, patint a vegades, fent patir els altres, que acabaran en una banda o l'altra en funció de les disponibilitats

adultes per estar a prop seu mentre segueixen la seva arriscada aventura.

Tampoc convé oblidar que no neixen adolescents, que acumulen una història, unes facilitats o dificultats derivades de l'atenció rebuda. No hem d'oblidar que moltes vegades emmalteixen d'adolescència. Les seves dificultats per gestionar el seu

món personal i social les traspassen a la salut. Expressen de diverses maneres les seves dificultats per aclarir quí són, posar-se d'acord amb el que són i acceptar-ho. La seva actitud vital és la recerca de nous mons i a vegades s'endinsen en territoris d'experimentacions destructores.

No podem obviar tampoc que els adolescents no acaben d'encaixar en cap dispositiu relacionat amb la salut mental o amb una categoria específica de problemes, entre altres raons perquè aquests serveis estan dissenyats i gestionats amb categories adultes. Però, també, perquè no és fàcil trobar formes positives d'ajuda, tenir la capacitat professional de l'espera activa al seu costat, donar eines per gestionar les seves incompatibilitats amb tot allò que els envolta.

El Llindar està situat al mig d'una dificultat estructural: la inexistència de sistemes adequats d'ajuda als adolescents que passen per situacions de dificultat significativa. També per a la salut mental serveix allò que no se'ls pot ajudar quan tenen dificultats, si no s'està a prop seu en el dia a dia. L'autoritat terapèutica es guanya demostrant prèviament que ens interessa la seva vida, que no li prestem atenció ara perquè fuma porros sinó que ja ho fèiem abans, quan estava *agobiat* per un mal enamorament o una tensió insostenible a casa. Per això El Llindar és una escola que ajuda, que esdevé sistemàticament terapèutica perquè es proposa com a objectiu reconstruir itineraris, a partir de la relació quotidiana, amb la presència d'adults positius significatius, sense obviar patiments i malestars d'uns i altres.

El Llindar no és altra cosa que una escola (que lluita per no deixar de ser-ho) en què cada adolescent pot arribar a sentir-se com a jove que aprèn, com a alumne amb possibilitats, havent

pogut alliberar-se de les etiquetes que el definien com a conflictiu, boig, alumne impossible sense lloc escolar.

PARLA L'ÀLEX

Vaig començar amb 13 anys

Vaig venir a l'aula taller. 2n, 3r i 4t. Venia de l'IES I.T. Després d'un any (primer) em van proposar venir aquí. Em va costar per les dificultats familiars i pels problemes que tenia. Era anar allí o venir aquí. Em costava, però aquí estava millor. No podia estar assegut en una cadira... al cap de 10 minuts ja era fora. Quan vaig acabar em van enviar a una empresa d'inserció, a reparar electrodomèstics. De set rentadores, per exemple, en fèiem una i la venien. Em van plantejar fer pràctiques a una empresa i em van agafar en uns grans magatzems un mes. Va anar bé i vaig estar un any de reposador, a la zona de campanyes. Fins que es va acabar. Després em va trucar David per oferir-me 4 hores de manteniment a El Llindar. Finalment, amb el conveni que tenen, he passat a fer també el manteniment d'un IES. Ja faig 8 hores.

No tenia ningú. No tenia res a fer

La meua mare havia estat toxicòmana. Heroïna, després, metadona, després ho va deixar... El meu pare també havia estat toxicòman. D'aquí vénen tots els problemes... va començar a complicar-se tot. Com que els meus pares eren toxicòmans, a la placeta del bloc en què vivia, quan anàvem a jugar, els altres pares deien als seus fills que no s'ajuntessin amb mi ... mira si la gent és dolenta. Baixava a la plaça i els pares agafaven els fills i

els deien: «No, amb aquest no». Però jo no tenia la culpa que els meus pares fossin toxicòmans. Em preguntava: «Per què? per què em deixen de banda?». Sempre m'han deixat apartat. Quasi tota la meua vida m'he ajuntat amb els marroquins. Eren els únics que s'ajuntaven amb mi i a l'hora de la veritat estaven amb mi. He anat amb gent «dolenta»... he anat a robar... Tu anaves a casa teua i li deies al teu pare: dóna'm 5 euros per anar al cinema i et contestava que els hi donessis tu, a ell. A aquests altres nois, sí que els n'hi donaven, els seus pares. Estava malament. A l'escola veuen que tens qualsevol problema però no estan per tu. La lles i el profe et diu: «Vés-te'n fora». Ningú ve a preguntar-te per què o què et passa. El profe acaba la seva classe i se'n va a la del costat. Tenen molta gent, 30 i 30 més... no estan per tu. La veritat és que la liava. Havien de trucar a la policia i tot. Vaig tenir uns quants judicis en justícia juvenil, però gràcies a «PL» i a la gent d'El Llindar mai em van ficar en un centre. Sempre es va poder arreglar amb mediació, treballs per a la comunitat o llibertat vigilada.

La vida pot canviar tant!

Ara em fa gràcia. Ha passat molt de temps, passo pel mateix lloc i hi ha aquells pares que deien als seus fills que no s'ajuntessin amb mi i els seus fills estan molt pitjor. No tenen feina o estan ficats amb problemes de drogues. Et vénen ganes de dir-los: «Amb tot el que he hagut de passar i mira com estic i el teu fill...» Però, no, no me n'alegro i m'agradaria ajudar-los.

Si no trobes algú que estigui per tu, tot t'és igual
M'he tret fins i tot el títol de l'ESO. Amb David vaig descobrir que

m'agradava l'electricitat. Vaig fer un curs en el Gremi i m'agradaria fer-ne més, però ara no puc. Aquí m'han ajudat molt sempre. Estan per tu... «això, no», «això, vés amb compte»... he tingut un suport molt gran. Aquí he fet la meua vida. He passat de ser un nen a ser un adult i això ho he viscut tot aquí. Aquí m'han ensenyat. Necessites trobar algú que et digui, que t'informi, que estigui per tu.

Jo també vull el meu futur

Ara visc amb la meua mare. Té 46 anys. Abans estava per qualsevol lloc, amb algun amic, en habitacions... per fi l'Ajuntament ens ha donat un pis de lloguer social. He tingut tres desnonaments. La meua mare està malalta i la cuido. Té una malaltia mental. Haig de fer-ho tot... Haig de treballar, sortir a comprar, fer el menjar, estar per ella... «això no ho facis», «això, sí»... «fes això», «prova-ho, que no et costa», «fes-ho avui que sí que pots»... «li poso com petites feines. A qualsevol cosa que li dius et contesta amb el «no puc». Està tot el dia dins de casa. Em moc molt perquè l'ajudin. Si no treballo, no visc i no viu la meua mare. Des dels 15 anys que treballo per pagar. Amb 500 € haig de pagar llum, aigua, menjar, la medicació de la meua mare... Els avis s'ocupen del meu pare, però la meua mare no té ningú.

M'he plantejat fins i tot ser educador... m'agradaria. Els xavals em veuen a mi d'una altra manera. De vegades me'ls envien. Em diuen: «Tens alguna feina en la qual et puguin ajudar?». I funcionen les coses superbé. Tinc una nòvia que viu en un pis d'emancipació. Va fer aquí perruqueria i està en la «fase 2» i pas-sarà a la 3. Fem plans. Hi ha un futur per a ella i per a mi.

III

UNA PROPOSTA PER TRENCAR LA CONDEMNA ALS SUCCESSIUS FRACASSOS

Si un agafa alguna de les diverses presentacions que la Fundació El Lllindar fa de si mateixa en els seus documents (memòries, fulletons, justificacions de programes) trobarà múltiples descripcions i multiplicitat de propostes formatives (alguns anys arriba a posar-ne en marxa una dotzena). Són documents que, en primer lloc, representen una referència escrita del garbuix de fons de finançament al qual cal recórrer. Però també són documents que reflecteixen la precarietat i la inestabilitat amb què cal treballar per referència a unes administracions o fundacions parcel·lades, canviants, que, com ja s'ha recordat, no tenen una definició clara i estable de les necessitats i les dificultats per les quals transiten una part significativa dels seus ciutadans i ciutadanes joves. Tanmateix, a tots els documents, el que sempre es troba és la permanent enginyeria educativa al servei d'una idea bàsica: facilitar el retorn a una història en positiu a qui molt inicialment ha començat a acumular tota mena de fracassos.

No serà sobrer, però, partir de la seva definició com a «espai educatiu que permet trencar la successió de fracassos dels joves

i adolescents que són exclosos del sistema educatiu i social, a través d'una proposta educativa d'alternança entre formació i treball, de qualitat i qualificada, orientant, acompanyant i donant suport en la seva transició cap a la vida adulta». En una llarga frase concentra bona part de les seves raons de ser, de les pretensions i de les complexitats que cal superar. A moltes de les seves paraules tornarem al llarg del text.

Tot i que El Llindar és fonamentalment un espai per a adolescents i joves, també dóna un cop de mà a joves adults en situacions de dificultat d'incorporació social. Aquest text, però, resumeix el relat, la part central, del treball amb adolescents i joves (majoritàriament entre els 14 i els 20 anys).

PODEN ODIAR APRENDRE, PODEN DESPENJAR-SE D'HORA

Una mirada mínimament escrutadora de les tensions vitals adolescents i de les contradiccions que emergeixen quan les seves

adolescències han de confrontar-se a determinades propostes d'escolarització obligatòria, permet descobrir dos grups d'alumnes escolarment significatius. El primer d'ells són nois i noies adolescents als quals la didàctica i la metodologia academicistes van situant a poc a poc fora del desig d'aprendre i de la vivència que poden aprendre. Només caldrà una repetició o un conflicte fora de lloc més perquè pensin que l'escola no és el seu lloc.

El segon, el formen nois i noies i escoles que ja han arribat a la mútua exclusió. A ells i elles tant se'ls en dona l'escola o fan merder permanentment. Les seves escoles consideren que ja no tenen res a fer-hi, creuen que ja no poden fer-hi res més, senten que és millor per a les dues parts que estiguin fora de les seves aules. En els dos casos, només caldrà que, a més, siguin nois i noies que acumulin dificultats, buits, malestars (personals, familiars, socials) als quals se sumaran les dificultats escolars o que faran de la tensió escolar una de les formes de descàrrega o de recerca de respostes a les ràbies vitals acumulades.

El primer grup necessita propostes didàctiques diferents, entorns d'aprenentatge significatius connectats amb realitats vitals, experiències de comprovació de les seves capacitats. Es tracta d'un alumnat que necessita experimentar una proposta didàctica diferent per mantenir encara viva la seva relació escolar amb l'IES, trobar sentit a anar cada dia a classe, treballar per obtenir un títol final, en molts casos, imaginar-se fent un cicle formatiu en acabar l'ESO. Per a ells i elles El Llindar proposa programes de diversificació curricular (PDC) o tallers d'iniciació professional (TPI)» Dos noms «oficials» per a la mateixa proposta educativa dinamitzadora, en horari i temps parcial, al servei de mitja dotzena d'instituts de l'Hospitalet i Cornellà, que mantenen

graus diversos d'implicació en el procés educatiu del seu alumnat. Genèricament es tracta d'una proposta que se suma a intervencions de diversificació curricular del mateix IES (aula oberta, per exemple) i pot significar l'aprofitament d'oportunitats educatives per obtenir la titulació que permeti continuar.

El segon grup representa en gran mesura l'origen d'El Llinard i del paradigma històric de les tensions escolars dels adolescents. Nois i noies amb una tensió extrema amb la proposta escolar que els fa l'IES, que són abocats a ser escolaritzats fora, molt primerencament (a vegades són nois i noies de 13 i 14 anys) o en la tensió final de la mútua incompatibilitat (15 i 16 anys, últim curs escolar). Representen sempre històries personals singulars, referides sempre a instituts concrets amb graus diversos de tolerància i preocupació educativa.

Són els nois i noies que, en el seu dia, van ser ubicats a les unitats d'escolarització externa (UEE), després reconvertides (per raons més aviat estètiques) en unitats d'escolarització compartida. El Llinard, però, els proposa una «aula taller». Un espai escolar diferent que, algunes vegades, podrà ser compartit amb el del seu institut original, tot i saber que la majoria d'ells i elles no volen ni sentir parlar de compartir i retornar. Sovint sembla que només poden tornar a reeixir fora de l'escola de la qual provenen.

No és sobrer repetir que les dues situacions sempre són relatives a instituts concrets, a tutors i tutores concrets. Institucions educatives amb graus diversos de tolerància de tot allò que se surt de la seva definició de normalitat i que tenen diverses voluntats i formes d'entendre i atendre la diversitat educativa i pedagògica. Sempre hem de referir-nos a quines diversitats caben

en cadascuna de les seves normalitats institucionals. Mentre que, quan es busca no produir incompatibilitats amb els aprenentatges i despenjaments educatius precoços, hem de parlar dels graus de diversitat gestionables en una realitat ja definida com a profundament i permanentment diversa.

JOVES OUT. ADOLESCENTS ORFES

Si continuem revisant les propostes educatives d'El Llindar i s'estudia el seu alumnat podrem identificar encara dos grups diferents més, millor dit, dues situacions diferents: 1) postadolescents i joves que fa temps que estan despenjats i han de tornar a connectar amb alguna proposta de vida en positiu; 2) adolescents fora dels sistemes d'atenció i educació, de difícil connexió perquè tornin a sentir que formen part de la societat.

La primera de les situacions és la que viuen nois i noies que han abandonat ja el sistema escolar, fa un temps que estan fora de les aules o en absentisme crònic. Alguns i algunes, just en arribar als 16 anys, després de ruptures totals. D'altres, amb algun any més, que ja fa temps que estan en *stand by* vital. Han allargat el buit de la seva adolescència o transiten cap a la joventut, fora de tota relació d'aprenentatge. Són personatges necessitats de situar-se en una altra dimensió personal i social. El calaix formal que els ofereix El Llindar són els PQPI i la preparació per a l'accés als cicles formatius.

La segona situació, la dels *out*, no hauria d'existir, però existeix. Són adolescents «protegits», sancionats penalment, sols, sense papers, membres d'algun expedient de Serveis Socials sota

l'etiqueta de «risc social», ... Tots i totes sense escola que els accepti, sense cap espai educatiu per fer possible la imposició o el suggeriment dels professionals dels altres sistemes. A vegades, a El Llindar es té la sensació que es tracta de nois i noies que no són de ningú. Ciutadans adolescents per als que, en alguns casos, ha calgut fins i tot cercar un lloc en què dormir. A vegades estan abandonats institucionalment. A vegades les seves vides destruïdes tenen un enorme potencial destructor en totes les institucions en què són acollits. Tots estan, en gran mesura, sense escola i sense acompanyament educatiu. A El Llindar el seu espai es diu *Ventallers*.

PARLA EN DAVID

Els joves dels programes per a nois i noies més grans tenen les mateixes dificultats que els adolescents però amb més angoixa i frustració. Repeteixen el mateix discurs: «No puc, estic bloquejat, no em facis llegir, no puc escoltar-te...». A sobre, solen ser els més grans en famílies que s'ho estan passant malament i hauríem de ser ells qui empenyessin el carro. No acaben d'entendre el que està passant i els domina la impotència.

PROPOSTES DIVERSES DINS D'UN CONTINU EDUCATIU

En separar aquestes quatre realitats no hem volgut ni distingir quatre categories d'adolescents ni definir quatre activitats estanques, destinades –com si es tractés d'indicacions terapèutiques–

a ocupar-se de col·lectius diferents. Hem descrit situacions diferenciades i necessitats significatives, a les quals el conjunt del sistema educatiu hauria de donar resposta de manera planificada, però, en no ser així, institucions com ara El Llindar han hagut de construir planificació i donar-hi sentit, precàriament, en la perifèria del sistema.

Per a El Llindar, però, les tres primeres situacions, les tres primeres propostes, representen un continu. Com després explicarem, la proposta global de la institució es basa en els processos personals, en els itineraris singulars de cada adolescent i jove. Els seus temps, els seus recorreguts, els seus moments de ruptura i de connexió amb una proposta de futur en positiu no corresponen amb els cursos o amb les hores previstes en un programa oficial. Les seves entrades i sortides sempre són personals. Les propostes han de ser enteses com a recursos educatius dins d'un itinerari de duració variable. A vegades, haver connectat en un taller d'iniciació comporta pensar en un PQPI en lloc d'abandonar quan arriba la fi del curs. Des de l'aula taller es pot pensar com accedir a cicles. El PQPI no professionalitza però fa pensar en alguna formació ocupacional (per això, a El Llindar s'ofereixen formacions professionals obertes, propostes de formació ocupacional). A vegades, El Llindar tan sols és una peça que permet que durant un temps se sentin millor, que visquin millor. D'altres, mira d'oferir peces que sumades formin un itinerari. Tot i mirar d'oferir, amb moltes limitacions, el que cadascú en cada moment necessita, molt poques vegades un itinerari pren sentit en la simple oferta oficial i formal d'un curs.

El quart grup, la quarta proposta, és la de la provisionalitat. Més enllà d'acollir i mirar de reduir patiments, té com a objectiu

central la connexió. Tornar a posar en algun circuit formatiu adolescents que estan fora de tots o ja estan socialment exclosos.

ESCENES QUE FORMEN PART D'ITINERARIS, DE RECORREGUTS VITALS PERSONALS

És per això que per descriure què es fa o què es pretén fer a El Llindar resulta molt més coherent parlar en termes d'itinerari, recorregut, procés, història personal, relat, etc. Qualsevol proposta té a veure amb uns personatges dinàmics, enmig de vides canviant, que sovint estan endinsades en itineraris erràtics, plens d'esdeveniments o d'anomies d'estímuls, impactades, en ruptura, necessitats d'encetar algun procés amb final positiu, obligats a reescriure amb algun sentit la vida viscuda. Les propostes sempre tenen com a rerefons el convenciment que són nois i noies que poden arribar a construir un relat amb sentit per a les seves vides.

Quan es revisen els seus itineraris formatius també trobem que les nostres propostes han de respondre a tres o quatre situacions o moments que poden ser dinamitzats o, si no, entraran en carrerons sense sortida. El primer escenari que s'intenta construir és el d'un itinerari escolar i formatiu que acabi amb algun resultat en positiu, de manera que l'adolescent pugui plantejar-se la continuïtat formativa i l'inici d'un procés d'incorporació laboral. Al servei d'aquesta pretensió estan, en primer lloc, els PDC i els TIP. Així es tracta d'aconseguir que a l'escola i a les vides adolescents aparegui un cert grau d'acceptació i compatibilitat mútua, alguna acció positiva que es pot compartir, de manera

que l'itinerari segueixi. Quan això no ha estat així (sempre en funció de la relació entre el moment vital de cada adolescent i les voluntats i habilitats educatives de cada IES), a l'aula taller es proposa evitar que els itineraris de ruptura escolar passin a ser de ruptura formativa total, que despenjar-se de l'escola passi a ser despenjar-se de bona part de la vida. Per això, l'objectiu és que, si més no fora de l'escola, tinguin experiències d'aprenentatge, de relació i d'experimentació, de les quals obtinguin un resultat positiu que empenyi a un recorregut cap a la incorporació.

El segon dels escenaris té a veure amb el *turn on*, el tornar a engegar, amb desactivar la pausa, sortir del llarg punt mort al qual algunes ruptures escolar condueixen. Es tracta de reactivar el procés formatiu sobre la base d'oferir una escola que no els recordi la seva escola. El «to» laboral de la proposta o la metodologia experimental i manipulativa ho fan possible. L'itinerari personal es dinamitza perquè poden descobrir que *desastre escolar* no és equivalent a *desastre personal*, que *poder treballar* significa *continuar aprenent*, que si ha estat possible aprendre ara potser val la pena plantejar-se com aprendre més, fins i tot tornant a l'escola.

El tercer dels escenaris gestiona en gran mesura emergències. L'aglomerat dels personatges *out* té nois i noies amb vides que mai han tingut un rumb, però, també, personatges atrapats per sistemes incapaços de trobar orientació i sortida als seus recorreguts. No falten els que s'imaginin un recorregut, però la realitat legal els nega el que seria raonable. No ho permet el seu origen, la seva soledat legal, la seva condició de subjecte estranger. És com anar creant petits oasis educatius en espera que les administracions els facilitin «bitllets» i puguin agafar alguna caravana, trobar un seient adequat per poder reprendre el viatge. Al-

guns d'ells fins i tot arriben a El Llindar guiats per un company de soledat, cercant acollida i escolta, una mica de temps càlid per situar-se, força per tornar a començar. No ha faltat qui ha continuat camí cercant altres terres en què no ser exclòs, veient que entre nosaltres no tenia sortida.

PARLA EN DAVID

Una part de tot el que construeixen al taller és el resultat d'adaptar les propostes de manera que puguin «produir» i sentir-se útils. Entre el nyap i la perfecció cal ser flexiblement exigents. Tot el que fan ha de tenir un final digne. No venen a aprendre cap ofici, d'entrada. Però l'aportació del mestre de taller fa que imaginin futurs i vagin trobant un sentit a aprendre. Alguns tornen a trobar sentit a la idea de treure's un títol.

Acabar, produir un objecte sempre és una demostració que tenen capacitats. També ajuda en la reconstrucció de les relacions. Saber fer magdalenes a vegades ha suposat poder reconstruir els vincles a casa quan es posen a fer-les a la cuina.

COMPONENTS ELEMENTALS D'UNA PROPOSTA EDUCATIVA

Però els itineraris formatius, que continuen, s'alenteixen, s'aturen, es desorienten o es reprenen, sempre es basen, es barregen amb processos evolutius i amb històries personalitzades. En fer una proposta educativa no es pot deixar de banda com interactuarà amb el desenvolupament d'aquests joves, com a persones

que estan en una nova etapa de la vida, ni amb la seqüència de fets significatius que acumulen o els envolten ara.

Ja descriurem com són i què fem amb ells i elles en el dia a dia de l'escola El Llindar; tanmateix, no podem deixar de destacar els components bàsics dels seus processos personals i vitals, amb què es creuen les propostes d'itineraris formatius. Qualsevol proposta ha de tenir sempre present:

- Les diverses «bogeries» adolescents. Les formes de viure diverses i complexes la seva condició adolescent.
- Els punts, els fets «crítics», les crisis no previstes, que alteren amb intensitat històries personals bastant «ordenades» fins a un determinat moment.
- Les històries personals plenes de dificultats i crisis, que entren en una fase especialment crítica en arribar a l'adolescència.
- Les reaccions a les intervencions del sistema penal, del sistema protector, del de salut mental o del de Serveis Socials. Com han afectat aquestes actuacions en els seus processos personals.
- Les «bogeries» personals o les formes difícils, «trastornades», amb les quals han reaccionat o s'han adaptat a la vida que els ha tocat viure.
- El repertori de propostes de vida «insanes» (estressants, buides d'afecte, sense elements per comprendre allò que es viu) que tenen i han tingut al seu abast.
- Els components (racionals, emocionals, relacionals, de competències) que tenen al seu abast per imaginar un futur, per imaginar i desitjar el seu futur.

Cal fer una (moltes) proposta per reconstruir un itinerari en positiu, que apunti cap endavant, basat en desitjos de poder ser d'un altra manera, de poder demostrar la pròpia vàlua; hem de tenir present que a les seves històries, en dosi diversa, es barregen recorreguts de fracàs, fets crítics, períodes buits, temps de soledat.

PARLA EN MIQUEL

Vine con 15 años porque no me gustaba estudiar. Estuve en el aula taller y luego me fui a hacer un PQPI pero no funcionó. Volví para hacer pruebas de acceso y me matriculé en un ciclo formativo, pero no lo acabé. Vine con Pedro a que me ayudara a buscar trabajo y un día me ofrecieron este curso de mantenimiento y fontanería.

Vine porque me dijeron que me podía sacar la ESO y que aquí no era tan teórico. Tenía compañeros que me hablaron muy bien de El Llindar.

He madurado con el tiempo. Pero también venía aquí y hacía mis travesuras, igual que en el cole. Todo se junta. Las compañías... A pesar de Cristina. Antes venía al cole a pasármelo bien y luego me iba a casa y ya está.

El ciclo de comercio no funcionó porque me apunté tarde y era lo que quedaba. Lo hice por hacer algo. El máquetin y eso no me llamaban la atención. Prefiero la lampistería.

Voy a cumplir 20 años y sé lo que quiero en la vida. No soy un niño. No me gusta estudiar pero tampoco soy un cazurro. Prefiero trabajar, buscarme la vida. Pero este curso me da un título y si no encuentro trabajo seguiré estudiando.

IV

MIRADES QUE ESCOLTEN

TOT ALLÒ QUE DESCOBRIRIA UNA CàMERA

Són deu, però avui un parell no han vingut. Som en un grup de l'aula taller. Treballen al voltant d'una gran taula quadrada. Estan fent un dibuix de perspectiva i distribució creativa de l'espai. Al final d'una escala que omple la làmina tots pinten una calavera. N'hi ha qui decora totes les quadrícules amb una fulla de maria i no deixa de parlar dels porros que suposadament fuma. L'observador pot descobrir que tothom té la seva singularitat. Potser destaca el silenci d'un noi de 14 anys, nascut al Marroc, que sembla voler aprendre allò que no sap i reclama silenciosament una mica de calma. Si es mira al davant, una samarreta del Barça identifica un personatge bellugadís que difícilment pot fer una línia recta. Al seu costat, un adolescent negociant, intel·ligent i tranquil pot explicar-te com va el seu negoci amb les plantes de cànnabis i el preu dels tatuatges que s'està fent als braços. A la cantonada, embolicat amb una bufanda, un rostre dur sembla plantar cara a tothom. A estones fa merder amb el del costat, que porta una ostentosa samarreta de *marine USA*.

Un noi de la comunitat gitana, físicament, poca cosa, assaja formes de destacar sense que la resta es fiquin amb ell. Un noi d'origen africà fa bromes demostrant que sap parlar català... En un moment de conflicte, el tutor agafa un dels alumnes per parlar a part. Se sent com li respon: «*No quiero charla*».

Ara podríem posar la càmera en una classe del grup de PQPI de perruqueria. Estan discutint de sexe. Just quan una de les noies afirma «*si un chico tiene celos de ti te dan ganas de tirártelo*», arriba, tard, a la classe, una mare jove i sola que somnia a anar als EUA, amb un pare desaparegut. Al fons del cercle de taules una altra noia defensa que l'alcohol li fa oblidar tots els problemes, tot i reconèixer finalment que «acabes plorant quant t'adones que la teva vida és una merda». Alguna sembla que diu que la seva vida escolar s'ha espatllat per les mates, tot i reconèixer que anava poc a classe. Una altra s'acaba de barallar amb la mare, abans de sortir de casa, perquè «és una histèrica». La mirada lènguïda de la noia de la cantonada reflecteix la imatge d'una adolescent que no acaba d'aclarir-se amb el seu cos i tot just ha dit al mirall que se sent lletja. Entremig de tot plegat, hi ha qui no té clar això de fer de perruquera, mentre imagina com emancipar-se d'un centre de menors en què no vol estar-se, però sense ningú a qui recórrer i amb la llosa de tenir un germà petit que hauria de cuidar... Sona el timbre, però voldrien seguir parlant de la confusió de les seves vides, ara que han trobat algú que les escolta.

Podríem continuar la descripció del que en una classe o altra, un taller, un grup de projectes està passant. Seria diferent o similar. Dependria del dia o del moment que està vivint el grup. Però no cal, no estem fent una etnografia. En tot cas només cal

interrogar algun dels professionals. Des del primer dia miren perquè necessiten saber quins són els mons que aquests nois i noies porten cada dia a El Llindar. Per això, com a institució educativa pensada per a adolescents, tothom sap que ha de mirar, que ha d'observar, que s'ha de preguntar a si mateix i ha de preguntar als alumnes, que ha de compartir intuïcions i dubtes, que la seva visió és parcial i ha de ser completada amb altres mirades, que quan mira està dins de l'escenari de la classe i també forma part del món adolescent que observa.

DEL COM SÓN O QUÈ ELS PASSA ALS COMPONENTS
EDUCATIVAMENT SIGNIFICATIUS DE LES SEVES VIDES

Resumint mirades descriurem multiplicitat de trets vitals dels nois i noies. Però no estem fent cap retrat robot de l'alumnat. Seria impossible, injust i inútil. Els professionals de la institució no descriuen mai com són (com si es tractés d'una condició estàtica) sinó que relaten allò que van descobrint com a significatiu, educativament parlant, en les seves vides. Vides que tenen de tot i més, però cadascuna amb el seu còctel singular.

Els nois i noies no són acceptats a El Llindar perquè siguin «casos» de Serveis Socials, de salut mental o d'un altre sistema d'atenció o control, sinó, fonamentalment, perquè ara o fa un temps la seva presència a les seves escoles va esdevenir insuportable. Com que tornen a escola, a una que intenta ser diferent, els professionals miren i escolten. Ningú es planteja descobrir el car-
gol trastocat que els ha convertit en alumnes impossibles, però
tothom tracta d'esbrinar en el dia a dia els components del seu

relat vital, ja que una de les pretensions és que, quan surti, el relat de la seva vida comenci a tenir algun sentit, si més no de futur.

La descripció i la comprensió (sempre dinàmiques i provisionals) de cada noi i noia sempre es fa combinant tres o quatre perspectives:

- Les mirades i observacions dels seus tutors i tutores.
- Les reflexions compartides als equips educatius.
- L'anomenada *triangulació*, o comentari de la situació, de l'alumne entre la direcció educativa, el tutor i el professional que habitualment acompanya l'equip amb una mirada en clau d'extimitat (dins i fora a alhora).²
- Els treballs de «construcció de casos», en què tot l'equip educatiu parla de com veu un noi o noia concret, quin sentit té el que fa, com es veu la forma de treballar amb ell, quins aspectes han de ser tinguts en compte per treballar en situacions similars.

En aquest text, a més, s'ha considerat informació derivada de les observacions de qui escriu això, participant en la vida diària de la institució, amb els professionals i amb l'alumnat.

De la mateixa manera que ells i elles són persones amb moltes facetes, les mirades dels professionals sempre tenen perspectives diverses, aspectes que uns i altres destaquen o relativitzen, tensions i facilitats que es produeixen en unes circumstàncies o d'altres. Interpretacions que esdevenen útils i explicacions que immobilitzen.

2. Vegeu el requadre *Algú situat a l'extimitat*.

MIRADES HUMANITZADORES I SINGULARS

La mirada, l'observació, l'explicació, la comprensió estan referides a nois i noies que no tan sols vénen amb uns actes, unes conductes, no acceptats o conflictius, sinó amb unes interpretacions de tot allò que feien. No són tan sols subjectes discordants o complexos, també arrossegueu les etiquetes amb què han estat interpretant tot el que feien. Etiquetes amb més o menys capacitat d'invalidar-los però que, en molts casos, formen una manera de ser i definir-se, de la qual hauran d'alliberar-se. Cal no oblidar que el primer que cerquen descobrir quan arriben a El Llinar és com són llegits i interpretats.

El primer que busquen i el primer que descobreixen és el sentit de les mirades. Si alguna habilitat tenen molt desenvolupada és la capacitat per captar el rebuig. Per això, les mirades i les observacions han de tenir i expressar tres característiques:

- Sempre condueixen a una comprensió digna i humanitzadora. No es basen mai en una mirada benèfica (el «pobrets» de determinats voluntariats). No parteixen de cap categoria de patologia o desviació que deshumanitza.
- Accepten les seves formes singulars d'existir («cadascun de vosaltres és com és»). Pretén ajudar a descobrir els obstacles que estan presents en cadascun.
- Volen demostrar des dels inicis que cada noi i noia té una veu que ha de ser escoltada i que a aquesta escola tothom té un espai perquè això sigui possible.

Si cada persona és un món i la història de cadascun dels nois i noies tenen recorreguts singulars, les seves vides han passat per indrets particulars, forma part dels objectius i preocupacions del dia a dia observar i parar-se a pensar en cadascun d'ells i elles. No es dóna per fet que a uns els coneixen molt i que d'altres segueixen sent subjectes opacs, oblidats. No es fan intromissions innecessàries i es respecten els silencis vitals, però cap alumne és un subjecte desapercebut, tots i totes tenen la mateixa dosi de mirada.

Mirades i observacions realistes, que reconeixen que mai acabem de saber entendre; sovint, els seus mons (joves) i els nostres (adults) no acaben d'estar connectats.

PETITA DOSI D'ESTADÍSTICA

A vegades les observacions del dia a dia, singularitzades, ens fan oblidar característiques globals, o no considerar alguns universos de referència, en què s'insereixen les històries escolars, socials, personals. Per això, hem volgut fer un petit apunt de dades bàsiques d'una part de la població que va passar per El Llindar el curs 2011-12 i el 2012-13.

Mirant les dades de l'aula taller comprovem, per exemple, que el rostre de la tensió escolar segueix sent masculí (les noies formen el 15% de l'alumnat), tot i que les vides femenines en dificultat són moltes més, com es pot comprovar quan es posa en marxa, per exemple, un PQPI pensat per a elles. De fet, quan es mira qui ve als tallers o als programes d'adaptació, el nombre de noies que participen arriba a ser la tercera part de l'alumnat.

Convé interrogar-se sobre els patiments ocults i sobre les diferències en la tolerància mútua que escola i alumnat tenen quan es tracta de noies o nois. A més, a El Lllindar els professionals s'interroguen sobre el plus de dificultat i malestar que poden tenir les noies que l'escola ja no aguanta.

Un de cada dos alumnes de l'escolarització externa (o compartida, per ser rigorosos) arriba a El Lllindar havent estat a l'escola secundària poc més de dos cursos. Com que, de fet, no hi retornen, obliga a pensar per a ells itineraris que han de durar més d'un any.

La informació sobre l'alumnat dels PDC o els TIP revela que els instituts fan un ús molt divers del recurs. Predominen els alumnes que vénen quan estan a punt de fer 16 anys i acabar (o no) el seu pas per l'escola. Però en alguns instituts es tracta de nois i noies repetidors o fora de promoció que ja superen l'edat. Uns altres ho fan servir algun any abans, dintre de la seva proposta d'atenció a les dificultats. L'estadística tan sols indica que no és uniforme ni clara la raó per la qual un IES fa servir recursos com ara aquest.

La composició dels PQPI està molt esbiaixada perquè es tracta de grups producte d'una selecció. Hi influeix la proposta (perruqueria, mecànica), la valoració inicial sobre la idoneïtat de la proposta per a cada alumne que la sol·licita, la recerca d'un cert equilibri d'edats en el grup. Com ja hem dit, es tracta majoritàriament de nois i noies despenjats, que han fet un cert parèntesi en el buit, que estan en transicions diverses cap a la joventut o hi estan plenament instal·lats. Els que tot just han complert 16 anys i han terminat d'alguna manera el temps de l'ESO són pocs (màxim un 20%). Un de cada tres té algun any perdut (de ma-

nera diversa) entremig i viuen els 17 anys, que l'acosten a la majoria d'edat. La meitat restant estan en el territori indefinit de la proximitat als 20 anys (algú per sobre). El PQPI representa l'assaig educatiu de com abandonar adolescències llargues amb una proposta de final situada en el territori de la planificació d'una joventut associada a la feina. Un petit grup, a més, està en el sistema protector i el final té a veure amb l'emancipació.

Les especialitats formen dos universos de nois (mecànica) i noies (perruqueria) que per la configuració física dels espais educatius tenen poca relació entre ells. Tanmateix, el grup de noies (si més no la meitat) ens permet saber força més sobre la cara femenina d'un conjunt de dificultats que a l'escola tendim a definir amb trets fonamentalment de noi.

La comprovació que, com a mínim, dos de cada tres alumnes del PQPI no han nascut a l'Estat espanyol ens obliga repensar, d'una banda, el pes l'aventura migratòria en els seus relats i, d'altra, on es concentren especialment les dificultats juvenils per a la incorporació social. Inevitablement, la discussió sobre quin pot ser un projecte personal d'una bona vida té més components que els que defineixen els professionals implicats.

Aquet origen «estranger» està més difuminat entre l'alumnat de l'aula taller o solen ser-ne un de cada quatre, tot i que alguns són «segones generacions». Els nois amb origen migratori encara està hiperrepresentat entre els que vénen als tallers i les adaptacions (en alguns casos són més del 50%). Són la versió social de les dificultats a l'escola i demostren el biaix de la seva distribució desigual en barris i escoles.

VIDES EN FRAGILITAT. LA LLISTA PARCIAL D'ALLÒ QUE COMPLICA LES SEVES VIDES

Les seves, com totes, són vides singulars, i no tindria sentit definir-les a partir de característiques comunes. Malgrat tot, en moltes sona una música de fons compartida. Han passat per dificultats similars, han hagut d'encarar amb sort diversa la mateixa categoria de patiments i contradiccions. Plantegen a la institució educativa tot un seguit d'interrogants i reptes comuns.

Bona part d'ells i elles tenen vides fràgils. Vides instal·lades en una mena de fragilitat permanent i amb una gran absència de recursos i cultures per gestionar-la (més enllà de les estratègies de supervivència que van adquirint). Sovint et fan preguntar-te qui-

na és la quantitat de precarietat que pot suportar una vida infantil, una vida adolescent. Com es pot gestionar amb 15 anys, per exemple, una quotidianitat com la de Ramón, que, de bon matí, ve a l'escola i explica a la tutora que no li posi falta, que tornarà. Ha de tornar primer a casa a posar al llit la mare, que el pare no ha deixat entrar a casa i està al carrer «col·locada», gairebé tirada.

No dominen moltes de les habilitats i competències que una societat complexa i canviant exigeix per a dur a terme. Però en saben molt, de la vida, de la supervivència. Fins i tot, malauradament, han après a sobreviure dominant, imposant la seva força.

A molts d'ells i elles sempre els estan passant coses que alteren qualsevol itinerari previst, allò que s'havia pactat fer, allò que sembla la sortida raonable de la dificultat. En alguna de les sessions de treball, els educadors els descriuen com a personatges que acceleren davant de l'abisme i frenen al darrer metre. Tenen vides plenes d'experiències d'abisme. A vegades el que intenten és fugir. Fugir de casa, de l'escola, fugir de si mateixos. A vegades són nois i noies que «xoquen» amb tot o han de fugir de tot. A vegades el que trobes són noies tan perdudes que, enmig de la seva sexualitat caòtica, tan sols cerquen ser estimades, a qualsevol preu.

Són rebels amb causa que no troben causa contra la qual rebel·lar-se i ho fan contra tot. Els costa molt abandonar aquest paper. Són experts a treure de polleguera tots els adults que els envolten. D'altres són experts a amagar-se, a passar desapercebuts, a evitar que algú es fiqui a la seva vida. Quan la impotència esclata en violència «*se les va la pinza*» «s'engoril·len», se'ls en «*va la olla*», com diuen ells per definir què els passa.

Són nous i vells personatges de carrer, de les velles i noves pla-

ces o de les àrees comercials. Participen, a vegades, en el «món del carrer» o en les mogudes de cap de setmana. Una part dels seus processos d’afirmació i pertinença passen per «bandes» i «tribus».

No deixen de tenir somnis, però podríem dir que les seves són vides de porta giratòria. Intenten sortir d’una realitat que els atrapa i, en girar la porta, els retorna a la mateixa realitat.

Sempre tornen a sortir a l’escenari anterior. La proposta educativa, l’acompanyament, no és més que una mena de fre puntual a la porta que gira per fer-los descobrir i sortir a altres escenaris vitals.

Moltes de les seves famílies tenen poca capacitat per suportar i contenir el que va succeint en el seu si. Només faltava l’arribada complexa d’una vida adolescent. Algunes estan ateses per Serveis Socials, són perceptores de rendes per a la inserció, sobreviuen en situacions de pobresa. A vegades es tracta de nuclis familiars que emmalalteixen com a única sortida a la seva situació, que encara esdevenen més impotents per ajudar el fill. No és fàcil, per exemple, situar-se en el món d’un adolescent que anomena *pare* la multiplicitat de parelles que va tenint la mare.

Si per moltes famílies les mancances i les dificultats educatives ja eren significatives al llarg de les etapes infantils anteriors, l’arribada de l’adolescència les situa en un territori totalment desbordat («*En casa me siento amargada, cuando estoy fuera me siento diferente*»). Per a alguns dels nois i noies l’adolescència suposa - com a risc i com a oportunitat - una possibilitat de sortir de la infantilització permanent de les seves vides. Però, alhora, d’una manera més greu que per a la majoria dels adolescents, aquest futur és fonamentalment la pèrdua de la poca seguretat que fins ara tenien. Trobes qui acaba d’avortar i somnia a tornar

a l'institut que odiava. Una mica com si la infància desastre encara fos un espai tranquil per recuperar la felicitat.

Els veus ara, transitant per El Llindar, i et preguntes en quin moment es va començar a deteriorar la seva vida. Ara, sembla que tinguin la desmotivació instaurada, que aquesta desmotivació sigui en bona part la música de fons, que sona en tots ells i elles, a la qual ens referíem. A vegades, tens la sensació que alguns d'ells i elles, assumits els «accidents» vitals, sembla que refusin tornar a una certa «normalitat».

VAN PASSAR PER L'ESCOLA

Tots i totes han passat per l'escola. Alguns i algunes encara hi són i es debaten permanentment sobre si té sentit continuar a les aules. Uns altres, malgrat la seva escolarització compartida, ja estan, com hem dit, en total ruptura. Per a d'altres –abandó entremig– l'escola forma part d'allò que consideren història passada, però està condicionant el sentit del que ara creuen que poden fer perquè els ha deixat empremta. Tots i totes representen una part significativa dels diferents «fracassos» o de les «impossibilitats d'èxit» que produeix el nostre sistema escolar.

Per no haver de fer contínuament explicacions i matisos sobre el tema, voldríem partir d'una descripció de *fracàs* que ens ajudi a descobrir com se situen envers el fet d'estudiar o d'haver d'anar a escola els nois i noies d'El Llindar. Es tracta sempre de «una confrontació o incompatibilitat, que es construeix al llarg del procés d'escolarització, o en algun moment crític específic, que té costos per a la construcció personal o en els proces-

sos d'incorporació a la societat». El desacord pot haver estat produït per factors molt diferents en una banda i altra de la relació. Pot haver estat un procés d'acumulació o haver-se generat en un moment fràgil: una transició entre cicles, un canvi vital, una crisi en l'entorn familiar, una modificació de grup o de referències escolars... És important no només i principalment perquè s'endarrereix assolir els objectius acadèmics, sinó perquè desestabilitza el procés d'esdevenir persona que pot conviure en una societat complexa.

Els desacords amb l'escola derivats de l'absència de capacitats bàsiques o de les diverses discapacitats, no tenen un pes especial entre els nois i noies d'El Llindar. En tot cas poden tenir més presència si aquestes tenen un origen social, forjat des dels primers anys infantils. Sí que són nois i noies, però, en què, com acabem de dir, tot el seu món no escolar pesa tant que sovint es fa difícil que puguin centrar-se en l'àmbit escolar. És com si permanentment estiguessin fora de les possibilitats d'aprendre, molt fora de determinades propostes d'aprenentatge. («*No me gustaba estudiar, sacaba malas notas. Me dormía en clase y no paraba de hablar*». «*No me concentro*»...)

De manera molt especial en els nois, les seves referències escolars es mouen entre l'avorriment, l'habilitat per fer merder o fer campana. Per lògiques molt diverses la part acadèmica de l'escola esdevé un món sense felicitat («*Donde lo hacía no estaba a gusto*») del qual cal evadir-se o anar en contra i ser algú creant conflictes («*Segueixo el corrent a qui la vulgui liar*». «*No hice nada siempre me echaban. Me dormía en clase y no paraba de hablar*»).

Per això apareix amb facilitat la idea de no ser competent per estudiar i la hipervaloració nebulosa d'aprendre un ofici. No és

que no tinguin capacitats, és que aquestes no serveixen, segons ells i elles, per estudiar («Jo no he nascut per estudiar ... no m'entra»). Paral·lelament, es fan una representació del que significa *estudiar* amb la qual ja no estan disposats a jugar. Vénen a dir: estudiar és memoritzar o aprendre qualsevol cosa per a un examen, per respondre a les preguntes que et faci un profe.

Però, quan s'aprofundeix en el tema, varia el seu discurs: «No és que no t'entri, és que no deixen que t'entri»; «no és que siguis tonta és que et fan sentir tonta». Descriuen els seus bloquejos, les vivències reals de sentir-se incapaços de fer res, les vivències d'inutilitat que hi ha darrere del «no em surt» repetit permanentment («*Te pones nerviosa y piensas que no haces nada bien*»).

De fet, uns dels principals dinamitzadors de canvis a la seva vida que intenta produir El Llindar és que comencin a descobrir que no són un desastre com senten o els han fet sentir («*Me tomaron por tonta, pero ahora no, ahora sé que puedo*»). Necessiten desmuntar aviat l'associació que han fet entre no servir per estudiar i no servir per a res. Descobrir que poden aprendre, descobrir que tenen capacitats.

En molts casos, la gran discrepància és entre processos, entre allò que d'una manera uniforme exigeix l'escola i el moment que viuen els alumnes amb vides especialment complicades («No tenen en compte els teus problemes»). La tensió a l'escola acaba sent una cosa més que va malament en unes vides en què hi ha moltes coses que van malament («Al final tot et va malament»). Aquesta discordança de procés era descrita de la següent manera per una alumna de PQPI: «*Hay veces que a mí me da un bajón y, aunque quiera,.. no... mi cabeza me dice otras cosas. Me pongo a pensar... no te voy a hacer caso aunque lo comprenda*».

De fet, uns dels interrogants que els professionals d'El Lllindar es plantegen consisteix a descobrir quina part de la visió negativa que tenen de si mateixos és deguda al seu pas per l'escola i a la seva confrontació amb diferents formes d'aprendre. Inevitablement, la feina a fer passa per desmuntar les vivències d'inutilitat i per la recuperació de desitjos d'aprendre, descobrint que és possible fer-ho d'una altra manera.

Enmig del caos sobre el que poden i no poden aprendre i ser, es desconeixen a si mateixos profundament. El seu autoconcepte és molt precari i tenen les mateixes dificultats per saber què poden estudiar que per conèixer el seu cos o saber com practicar la sexualitat tot just descoberta. El seu no saber els fa especialment dependents d'un altre que sap el que sigui, o, en cas de les noies, ser sotmeses als desitjos i imposicions dels nois.

Que les seves vides sigui complexes i que el seu pas per l'escola no hagi estat fàcil no vol dir que no tinguin les seves maneres de ser, que no s'afirmen com a singulars i com a persones que volen ser tingudes en compte, ni que sigui donant la volta a aspectes negatius de la seva manera de ser. Quan són preguntats, insisteixen a definir-se com a bones persones, amigables, de bon rotllo («*Amable, feliz, buena persona*». «*Simpático, amigable, hablador, aunque un poco tímido*». «*Educado, alegre, bromista*»).

Malgrat el patiment no està pas malament definir-se com a «*un poco loca*». Poden tenir permanentment conflictes, però «m'encanta ser xula» («*Si vas con chuleria y respeto te respetan*»). Moltes vegades tenen personalitats reactives. Se senten sensibles, amb emocions i vivències intenses que dominen el seu

món, però les tensions que els envolten els fan endurir-se, fer-se «respectar». Sovint, són vides viscudes enmig d'una profunda soledat, malgrat les dinàmiques de grups en què estan immersos.

Globalment, la percepció que tenen sobre la seva vida és una barreja d'il·lusions joves i adaptació a la cruesa de la realitat. Especialment les noies es manifesten globalment força insatisfetes amb la vida que els ha tocat viure («*No me dejan vivir los problemas. Yo no soy feliz*»). Atrapats entre experiències contradictòries i models de construcció personal molt associats a la societat de mercat en què vivim, necessiten trobar propostes de construcció de futur en positiu però en les quals les peces del que són i el que poden ser s'ajustin, serveixin per fer un projecte d'història personal.

Si haguéssim de fer un resum dels diferents components complexos de la seva situació, podríem dir que els nois i noies que vénen a El Llindar en tenen alguns dels següents:

- Una profunda irritació sobre les seves vides.
- Una experiència quotidiana habitualment dominada per experiències insatisfactòries.
- La seva construcció personal està immersa en el caos.
- Tenen una frustració escolar acumulada acompanyada d'una manca significativa de competències per als nous aprenentatges.
- El possible disseny del seu futur està empobrit, mancat d'oportunitats i de components per imaginar-lo creativament.

Tanmateix, no han perdut ni l'entusiasme ni el dinamisme. No són un desastre, estan abocats a situacions de desastre. No és

impossible fer-los sentir-se en positiu. Necessiten amb urgència ser tractats i considerats d'una altra manera perquè puguin re-formular-se. Si més no, necessiten que en un nou espai escolar la mirada i les experiències siguin majoritàriament positives.

MALESTARS, CRISIS I PATOLOGIES

Als primers apartats d'aquest text ja em deixat palès com El Llindar també s'havia de bellugar en els espais fronterers de la salut mental, posada al servei o en contra d'entendre què passa a alguns adolescents especialment complicats o complicadors de la seva existència i de la dels adults. Però també hem destacat que accepten venir a El Llindar perquè poden suportar ser identificats com a «dolents», mentre que fugen de les institucions terapèutiques perquè comporta assumir que estan «bojos».

Malgrat aquest plantejament, els nois i noies complicats, que ja no poden més, rebotats, trastornats, existeixen, van i vénen a El Llindar. I necessitem una explicació integradora per entendre què viuen i com ho viuen. Però l'explicació no pot recórrer a les etiquetes, no pot basar-se en l'assignació d'una categoria de trastorn mental. Aquests nois i noies, que han trobat al seu camí «pedres» que no han pogut vorejar, que no han sabut o no han pogut ubicar adequadament tot allò que han viscut, necessiten explicacions útils per entendre què els està passant, i el nostre retorn no pot ser una etiqueta diagnòstica.

Alguns nois i noies expressen símptomes que poden ser perfectament definits com a *clínic*s, com a simptomàtics de patiments i malestars importants, significatius. Però a El Llindar no

s'observa des de cap clínica de la classificació, es treballa sempre amb una clínica de la comprensió. No té cap sentit convertir en patologia les seves conductes quan del que es tracta és d'acollir-les i de tractar d'entendre-les.

El Llindar representa una resistència activa a la tendència dominant de patologitzar les conductes, especialment les dels adolescents. Si tot sofriment humà té un origen biopsicosocial, no tenim més remei que contextualitzar els seus malestars, la seva conducta. Adjudicar una patologia és gairebé afirmar que pateixen una determinada malaltia i que queda poc a fer.

També des de la perspectiva de la salut mental, la mirada que escolta atribueix valor a allò que els passa en lloc de cercar com classificar-ho. La practica de cada dia els retorna el missatge que ens interessa tot allò que els passa com a adolescents i que no tenim interès a classificar-lo com a posseïdor d'un trastorn. No es nega que les seves conductes siguin trastornades, però, en no classificar-los, es traspassa el missatge que poden recuperar un altre estat, una altra manera adolescent, humana, de ser i de viure. El seu malestar i el malestar que creen no és un trastorn.

La primera cosa que descobriria un observador, del món educatiu o de la salut mental, que assisteixi a una de les sessions de «construcció de casos» és que, per parlar dels nois i noies, cap dels professionals recorre a cap paraula de la psicopatologia, tot i que sempre es tracta de vides especialment complicades, que compliquen força la vida escolar i fan sentir impotència a l'educador que n'és responsable. Ni calen, ni ajuden a entendre, ni permeten pensar què val la pena fer. Es pretén descobrir quins són els seus obstacles vitals i quina és la manera personal, singular, de viure'ls. És pretén que una millor comprensió faciliti una

adequada relació per influir educativament i per reduir els patiments que generen els seus malestars.

No volem oblidar que molts d'ells i elles són el producte del «no puc més». No han pogut els pares, no han pogut els mestres, no han pogut altres professionals. No han pogut en molts casos des que eren ben petits. En les seves conductes i en les seves vivències del que són estan incorporades moltes reaccions al seu comportament. Són personatges que pertorbaven, molestaven, distorsionaven i fa temps que han estat mirats des de la patologia. És possible descobrir com han après a fer de psicòlegs o de tutors, com es riuen preguntant a un altre: «I tu, quin problema tens?». En arribar a El Llindar també han de descobrir que, d'entrada, la seva vida ni s'interpreta ni es classifica.

PARLA L'EUGENIO

Construir un caso es construir un conocimiento abierto

Nos interesa en cada ocasión tomar el rasgo particular, la singularidad, aquello que hace que una persona diga o haga algo de una manera concreta. La singularidad de un sujeto responsable (no culpable) que sufre y manifiesta ese sufrimiento de una determinada forma.

Construimos el caso porque no viene construido y se trata de hacerlo entre varios. Construir significa descubrir juntos qué lógica mueve a cada chico o chica del que hablamos. Significa hacer hipótesis y pensar estrategias.

Construir un caso es negar el saber cerrado. No es hacer un diagnóstico que fija síntomas i significados, no es fijar una tera-

péutica y un pronóstico. Son sujetos de derechos, con derecho a rectificar, a quienes no podemos imponer que hagan tal o cual cosa en función de nuestras ideas. ¿Han de aceptar, por ejemplo, nuestro deseo de aprender?

En el centro de la construcción de casos no está lo que sabemos sino lo que no sabemos (o una articulación entre lo que sabemos y no sabemos). De ese saber construido se derivan las hipótesis, las estrategias y las rectificaciones posteriores.

En el saber cerrado el educador no tiene mucha importancia. Lo que importa es el protocolo, el procedimiento que lleva a unos resultados ya escritos previamente.

Pero, la objetividad es una creencia más. El sujeto siempre es una persona que hace lo que no se espera. Una persona a la que incluso se le escapa su propia conducta, su inconsciente le engaña, su voluntad fracasa, aparece como refractario al hecho educativo. Objetivar no necesariamente nos permite comprender mejor al sujeto. Además suele suponer una cierta vulneración ética porque no hemos tenido en cuenta la persona.

Instituciones en construcción

Cuando la construcción de casos tiene un lugar destacado su lógica impregna toda la institución. Las instituciones pueden situarse en la lógica del problema-solución o en la lógica de la cuestión-respuesta. Si la construcción de casos ocupa un lugar central sólo será posible la segunda lógica. Construir el caso marca una forma de intervenir esencial en El Llindar.

También se construye un caso en las triangulaciones. De una manera reducida (profesional implicado, dirección, animador de la construcción de casos) se construye a partir de las difi-

cultades con las que se encuentra el profesional, se interroga al grupo, se formulan hipótesis y se definen conjuntamente posibles estrategias. La construcción de casos surge ante un problema, cuando el profesional encuentra una barrera, cuando el chico o la chica parece que se le escapan, la estrategia no produce el efecto esperado, no se acaba de encontrar el sentido a lo que está pasando, hay dudas sobre lo que conviene hacer.

Cuando un alumno es un problema hay que buscar como sea una respuesta. Se pasa con facilidad del «tú tienes un problema al tú eres un problema» y nos deslizamos hacia las lógicas de la segregación. Todo caso es una interrogación. Todo caso nos interroga. Toda interrogación nos lleva a hacer hipótesis que conducen a diferentes respuestas. A veces los efectos producidos no son los esperados sino otros, a veces parecen muy pequeños y con frecuencia se producen más tarde, cuando ya pueden usar las herramientas que adquirieron estando con nosotros.

*La construcción de casos es una matriz para pensar
la lógica educativa*

No es una supervisión ni una reunión profesional en la que cada uno expone su saber. El centro siempre lo ocupa lo que nos interroga, lo que no sabemos.

Muy excepcionalmente ha aparecido en una reunión de construcción el diagnóstico. Cuando se pone el diagnóstico (de trastorno o de fracaso) en primer plano se cierra toda posibilidad de encuentro de discursos y saberes.

Cuando el interrogante, la X, está en el medio se produce corresponsabilidad (ni el saber clínico, ni el social, ni el educati-

vo se ponen en primer plano). El caso es de todos y se viene a la reunión a decir lo que se conoce. No es posible decir: «Yo sólo enseño, que alguien me diga qué le pasa a este chico».

Uno siempre está solo en un aula, en un taller. Pero no ocurre lo mismo si se ha construido el caso con otros, se tienen otras ideas sobre las particularidades de cada uno. Si uno participa en la descripción de lo que le pasa a un chico no sólo cambia la manera de dirigirse a él, cambia hasta la forma de enseñarle matemáticas, se puede actuar pacificando sus sentimientos.

Deconstruimos primero (los saberes que tenemos, las identificaciones con las que llegó el chico o la chica...) para ponernos a construir algo compartido.

En la construcción de casos siempre trabajamos a partir de un escrito, que supone un trabajo hecho. La urgencia siempre queda en la distancia.

QUÈ FEM CADA DIA

PETIT RESUM DE CLAUS I RESPOSTES

A les preguntes i les observacions sobre com són les seves vides, els han de seguir, inevitablement, els dubtes i les propostes sobre com ser útils en la superació d'algunes de les seves dificultats. Destinarem aquest capítol a explicar què es fa a El Llindar cada dia per mirar d'esdevenir l'escola que ara necessiten.³ Abans, però, voldríem fer un primer resum de tot allò que necessiten o de les diverses formes de respondre a les seves necessitats. Els nois i noies que traspassen cada dia les portes d'El Llindar necessiten, si més no:

- Un tracte HUMÀ, ACOLLIDOR, POSITIU, de manera persistent en el temps, malgrat els incidents i la tendència a la ruptura.
- Convivència positiva amb altres adolescents, en la mateixa

3. Per a les concrecions sobre horaris, normes o metodologies remetem el lector als diferents documents del projecte educatiu i a la planificació periòdica.

situació o pitjor, que provoca, malgrat tot, solidaritat i amistat.

- Experiències satisfactòries d'aprenentatge i descobriment de les seves competències.
- Temps vitals pacífics, en què no apareixen les *bronques*, les tensions, els malestars.
- Diàlegs diversos, que els permeten expressar-se i interaccionar amb els altres, adults o iguals, que ajuden a deixar pòsit de tot allò que es va vivint.
- Eines per aprendre a narrar la seva història, per adquirir consciència sobre la seva vida i sobre la realitat que els envolta.
- Un autoconeixement útil per anar prenent decisions sobre el que cal fer més endavant.
- Punts de «reflexió», que eviten la permanent tendència a l'acció.
- Espais acollidors, diferents de l'aula de la qual vénen i rebutgen.

Tot allò que es fa o s'intenta fer a El llindar té a veure a fer possible de manera diversa alguna part de tot això. Ho explicarem a continuació a partir de cinc gran eixos educatius. El primer, resumeix tot allò que s'intenta fer perquè vinguin i perquè no desapareguin. El segon, el més extens, ordena part de la pedagogia i la didàctica. El tercer, resumirà algunes de les reflexions al voltant de l'acompanyament. No podem passar per alt la gestió de les tensions i conflictes i ho fem al quart eix. Finalment, hem ordenat les reflexions al voltant dels canvis, la maduració o l'atracció per a un futur laboral en el cinquè.

Posant de nou els resums abans que les explicacions àmplies, podríem dir que El Llindar funciona en base a tres grans claus d'actuació:

- Dia a dia, un a un, cada adolescent és acollit i té una experiència, un espai, un temps, per petit que sigui, personalitzats.
- Des del principi l'acollida està al servei de vincular-los, de fer possible que consentin a ser alumnes, a acceptar que el centre pot ser el seu lloc per un temps.
- Fer «productius» els dies. Aconseguir diàriament «productes», resultats, dels quals prendre consciència, per poder deduir després canvis en el temps.

Es pot caure en la omnipotència o en la desesperació, però davant de la inquietant pregunta de: «¿Què resol El Llindar d'unes vides complexes, en què bona part segueix sense trobar sortida?», la resposta mínima és que fa, si més no, dues coses:

- L'experiència viscuda a El Llindar els fa descobrir i sentir un temps de la seva vida diferent, que no ha estat igual que bona part del que han viscut o viuen ara.
- Els educadors i educadores no han continuat la mateixa seqüència de tracte en negatiu i exclusió que, fins ara, els ha tocat patir. Poden descobrir que mereixen ser tractats com a persones portadores de competències positives, malgrat el malestar que pateixen i fan patir.

RAONS PER VENIR. I... PER CONTINUAR VENINT

Si es vol ser útil a la seva vida el primer que cal aconseguir és que comencin a venir i ho facin, a poc a poc, amb una dosi raonable de motivació. Després, que aquest venir tingui una durada, que no desaparegui acceleradament.

Com hem comentat, són subjectes que arriben a El Llindar carregats d'alarmes familiars, escolars i professionals. De fons, tenen una mena de pretensió secreta: aconseguir ser expulsats també d'aquí i que es confirmi el «desastre» que tothom considera que són.

En el lloc d'escacs dels primers tantejos ells i elles formulen una velada amenaça: «M'hauràs d'aguantar, perquè si em fas fora no tornaré». Els professionals, amb les actituds, les paraules i les accions, responen: «Estic convençut que pots canviar; tingues present que l'última cosa que faré és dir-te adéu».

Cada entrada d'un nou alumne a El Llindar sempre és negociada, explicada directament al noi o la noia, venuda com una possibilitat, formulada com una sortida personal cap a un futur una mica diferent del seu conflictiu present. Però, ni la millor de les «vendes» possibles, per molt acollidora que sigui, crea un mecanisme i una dinàmica de canvi radical. El producte educatiu venut passa control de qualitat cada dia.

Per això són acollits diàriament. Cada dia troben a la porta exterior el seu educador o educadora que els rep i els saluda. No són esperats per les parets d'una aula, sinó per una persona que té com a encàrrec ocupar-se de tots i cadascun dels seus alumnes i de les històries noves que porten a sobre, que ho deixa clar cada inici de jornada.

A més, cal arribar puntual perquè t'estan esperant i perquè, com a poc a poc vas descobrint, la tasca s'ho mereix. Des de l'acollida quotidiana també es deixa clar que no importa si volen passar comptes d'incidents que, fora o dintre, han succeït el dia anterior. S'acull per demostrar que, en la mesura que es pot i es deixen, els seus educadors no volem que visquin aquests incidents en soledat.

Una cosa similar passarà en marxar al final de la jornada o al «pati» compartit. Els educadors i educadores sempre hi són. Cada final de trimestre, en acabar un projecte, sempre tornaran a tenir acomiadaments singulars, afectius. Tot posat al servei d'aconseguir que es vinculin a la proposta educativa, als seus adults, a les formes de conviure, a imaginar futurs...

A poc a poc comproven que, a més, si falten, aquesta escola es preocuparà per ells. Aviat sonarà el telèfon, algú s'interessarà per saber què està passant, oferirà una proposta per venir ni que sigui a saludar. No és indiferent saber com vénen ni que un incident hagi creat la vivència que ja no cal venir. A vegades, en la fragilitat del seu entorn familiar, no existeix la permanent i positiva pressió per venir i els professionals d'El Llindar passen a ser la preocupació insistent. La vinculació no dependrà de les seves anades i tornades. Sempre trobaran una proposta de retorn.

Tanmateix, hem de recordar que no vénen perquè uns professionals benèvolos els donin la raó. Però, sí que poden descobrir que El Llindar no els posa davant un nou mur insalvable, sinó que els acompanya a donar la volta als límits que van apareixent a les seves vides. Mira de no proposar-los escenaris impossibles. Es poden comportar de manera inacceptable i no es

tolerarà, però sempre tindrà una proposta de sortida («Així no pot ser, però potser pot ser d'una altra manera»).

Són ajudats a descobrir el que van fent i les respostes que els professionals donen a tot allò que fan o no fan. Descobrir una forma conjunta d'actuar. Sempre apareix una proposta de pacte. Però si tot pacte amb un adolescent pot durar poc i ha de ser contínuament renegociat, si es tracta d'adolescències fràgils, la fragilitat impregna els compromisos. La motivació per venir, la vinculació, també es dilueixen i comencen a desaparèixer. Torna la feina de reconstruir-les. Ha de quedar clar que pactar no els converteix en subjectes submisos, en persones obediènts. Un pacte no és altra cosa que un acord de fer coses en comú, o sobre com fer-les i quan.

A vegades van i vénen, desapareixen un temps. Però, quan retornen, expliquen les desaparicions. Segueixen aquí perquè comproven que continua existint algú que vol que hi continuïn. També és cert que no sempre sabem per què vénen i és una tasca que cal fer, descobrir les raons ocultes de la seva continuïtat o el seu retorn.

ENSENYAR BÉ I FER TORNAR EL DESIG D'APRENDRE

EL DRET A LA QUALITAT EDUCATIVA

El Llindar és, intenta ser, una altra escola. Això, com hem anat explicant, requereix, si més no, tenir tres característiques poc habituals a les escoles que, majoritàriament, han ocupat fins ara el temps dels adolescents que vénen. És una escola que construeix una relació educativa basada en l'acompanyament. És una

escola amb una altra proposta organitzativa (des de com es formen els grups fins a com es distribueixen els horaris). Però també, i especialment, és una escola que mira d'ensenyar d'una altra manera, amb unes altres pedagogies i didàctiques.

Quan uns professionals, un recurs educatiu, s'ocupen dels adolescents rebotats del sistema escolar i embarcats en diversitat de conflictes es tendeix a pensar que l'única qüestió important és l'estil de la relació o la capacitat d'aproximació real a les seves dificultats. La simple lectura de totes les pàgines anteriors pot fer arribar el lector a la mateixa conclusió. Tanmateix, ni és així ni pot ser-ho. Es tracta de nois i noies que estan encara immersos en temps d'educació obligatòria i bàsica (així, hem de considerar que són els temps educatius fins als 18 anys) i tenen dret a estar ubicats en un espai d'aprenentatge de qualitat, de molta més qualitat que la majoria d'escoles.

Les dificultats estructurals, però, no ho posen fàcil. Hem començat aquest text amb la reivindicació d'una ubicació oficial, d'un reconeixement formal i material de la tasca que es fa, però ni és així ni ho serà. Com explicarem més endavant, no és possible fer-la així sense, per exemple, una parella educativa i... els diners destinats oficialment pensen només a pagar una persona. Els professionals implicats han de ser (hauríem d'estar pagats així) bons professors de secundària i alhora bons educadors socials d'adolescents. Educadors que dominen la relació i que innoven permanentment la pedagogia. Es tracta de l'alumnat que necessita el grau més elevat d'innovació en les formes d'aconseguir que aprenguin, la capacitat més gran per contenir personalitats en dificultat i seduir-les per a l'aprenentatge.

Ara parlarem de tot allò que es va fent a El Llindar. Però en molts casos parlarem de tot el que, més aviat, s'intenta fer, amb els recursos, les persones i els entusiasmes disponibles. Els entusiasmes pot ser sí, però els recursos no sempre donen per començar cada dia fent una classe diferent.

QUÈ VOL DIR A EL LLINDAR ENSENYAR I APRENDRE

Ensenyar és, en primer lloc, crear les condicions perquè algú vulgui aprendre. *Ensenyar* és generar les condicions perquè un noi, una noia, vulguin convertir-se en alumnes. *Ensenyar* és educar. *Educar* és humanitzar. *Educar* és generar desitjos de viure, de saber, d'aprendre.

Però, si per a una immensa majoria dels escolars adolescents la qüestió pedagògica central consisteix a trobar raons que els convencin de la necessitat i dels avantatges d'anar cada dia a l'institut, per als d'El Llindar la qüestió arriba a ser trobar alguna raó per aprendre allò que no saben, per tornar a pensar a aprendre.

Moltes vegades consisteix a ajudar-los a descobrir els sentiments del saber, descobrir les vivències de sentir-se més competents.

De manera difusa diríem que troben (ajudem que trobin) tres classes de raons i vivències per continuar aprenent, per desitjar saber més:

- Quan saps, quan aprens, et sents millor (ja sigui perquè descobreixes en la pràctica que vals més que el que pensaves o et feien pensar, ja sigui perquè la comprensió que tens de la realitat té ara més arguments).

- Si tu saps, no depens d'un altre que sap més coses (no et poden vendre tan fàcilment «motos» diverses, poden explotar-te menys).
- Tot allò que aprens pots després aplicar-ho a una altra situació, de la vida o de l'escola (tens més respostes per a noves preguntes de la vida, del futur).

Aprenen coneixements, aprenen estructures bàsiques que no tenen i que milloraran les seves capacitats de continuar aprenent, aprenen especialment competències. Aprenen a partir d'allò que ja saben fer i no d'allò que l'escola diu que han de saber fer. Tot-hom és especialment i en primer lloc competent per fer alguna cosa. Després és un subjecte que necessita aprendre allò que no sap, per necessitat i no per obligació.

Aprenen, a més, perquè necessiten sortir (alguna estona) del seu caos personal. Si, com dèiem abans, el seu problema escolar era la concentració, estar per altres coses, estar immersos en preocupacions més importants, *aprendre* és trencar l'hàbit del no assabentar-se. *Aprendre* és tenir molts més moments en què «poden caçar les coses». Poden posar-se a aprendre, per exemple, perquè «la mecànica té intriga».

INNOVACIÓ DIDÀCTICA I PEDAGOGIA DELS SUBJECTES EN DIFICULTAT

Inevitablement, El Lllindar acaba sent una mena d'espai d'innovació didàctica (precària) permanent. No és fàcil que les coses surtin bé i la necessitat de provar nous mètodes porta a una necessitat més gran d'innovar. No es pot recórrer al llibre, no es pot pensar a fer complir un currículum formal, no sempre és clar què és allò més important a aprendre en cada moment. No ens referirem aquí a tot el seguit de provatures que els professionals van fent dia a dia (potser revisant cada un dels programes i planificacions les trobaríem), tot i que no seria sobrer construir una mena de diari didàctic amb les petites pràctiques pedagògiques que funcionen i les condicions en què funcionen. És evident que no es pot deixar sol cada professional davant la dificultat i, a més, el repte d'inventar.

Es comet un error quan es teoritza que existeix una pedagogia especial, una mena de pedagogia singular per als nois i noies sovint definits com a «inadaptats». Els nois i noies d'El Lllindar ni són un categoria ni necessiten una pedagogia diferent. Necessiten pedagogia i didàctica pensada, planificada d'acord amb el criteri principal d'aquestes disciplines: educar i ensenyar a cada subjecte educatiu tenint en compte les seves característiques.

Simplement: no val cap pedagogia que no és pedagogia diversa, cap didàctica que no és diversificada.

Observem com són les seves vides per poder pensar com connectar-hi els aprenentatges. Repassem la seva història escolar per no repetir academicismes inútils. No cerquem el que no saben, el que no han après, per fer patent el seu analfabetisme, sinó per cercar una aproximació diferent que no els recordi el seu fracàs anterior. Sempre existeix la tensió de com descobrir la relació entre allò que ensenyem i allò que ells i elles volen aprendre. Cal no donar per fet que sempre entenen tot allò que els diem.

De fet, les «altres» escoles haurien de ser les escoles on es mira d'aplicar les experiències d'aprenentatge més innovadores (des del clàssic treballar per projectes fins a l'experimentació i descobriment amb àrees integrades d'aprenentatge) i haurien d'estar treballant amb aquests nois i noies els professionals que més en saben. En aquestes escoles no té gaire sentit que reproduïxin les formes d'ensenyar homogènies o essencialment acadèmiques, que tan sols funcionen amb alumnes disposats a suportar l'escola. Els nois i noies difícilment tornaran a aprendre si del que es tracta és de continuar mirant a la pissarra.

Tot i tractar-se d'una referència general que s'hauria de complir arreu, no tan sols a escoles com ara El Llindar, amb independència de la singularitat de les seves vides, hem de recordar que sempre s'ensenyar i s'aprèn seguint quatre criteris:

- Per molt desastre que sigui, tot alumne té les seves competències.
- Cal relacionar tot saber nou amb un saber anterior.

- S'aprèn per inquietud, per interrogant o per desig previ de saber alguna cosa.
- Tot aprenentatge necessita ressonància, ha d'encaixar amb cultures, vivències, experiències... (de família, de classe, d'estil de vida jove, de condició adolescent...).

Amb aquests nois i noies, personalitzar, singularitzar el procés d'aprenentatge és la clau per deixar a un costat la vivència d'inutilitat i descobrir que cadascú aprèn amb formes i ritmes diferents. Ocultàriem bona part de la realitat si no parléssim d'això que generalment s'anomena *hàbits escolars*, no en la versió d'acomodació a la institució escolar sinó de procediments que cal seguir per aconseguir aprendre. Moltes vegades la dificultat no té res a veure amb les capacitats sinó amb el desconeixement del camí que cal seguir per descobrir. Necessiten fer coses bé però necessiten també prendre consciència del camí que han seguit per fer-les bé i tornar-lo a repetir.

Es mouen per flaixos, per intuïcions, per rampells de desig. Necessiten acumular intuïcions i descobrir regles generals. Necessiten aprendre a extrapolar el que funciona en un terreny a un altre, el que funciona a les seves vides aplicar-ho a l'escola, el que funciona a l'escola aplicar-ho a les seves vides. Necessiten descobrir que igual que es formulen diversos *per què* quan fan mecànica i un motor no funciona, han de plantejar-se diversos *per què* quan no funciona la seva vida.

UN APUNT SOBRE LA MANIPULACIÓ (APRENDRE PRACTICANT)

Manipulant s'aprèn? És molt habitual trobar en la literatura pedagògica sobre l'aprenentatge dels nois i noies en conflicte amb

si mateixos i amb l'escola argumentacions que defensen un aprenentatge a partir de la manipulació (o en un sentit més ampli, d'exercicis i pràctiques concrets i reals). D'aquí que moltes de les alternatives solen tenir associades la paraula taller.

Però, la manipulació, fer activament alguna cosa amb les mans o les relacions, fa referència a tres qüestions força diferents, que no sempre es tenen compte amb tota la seva complexitat. *Manipular* pot estar associat a:

- Una forma de descobrir les seves capacitats i una forma d'aprendre de manera diferent a la formal i acadèmica que l'adolescent ha suportat amb tensió a l'escola.
- Una forma de posar en relació els aprenentatges amb la seva vida i la realitat.
- Un aprenentatge que aparentment està vinculat a una professió o feina.

Tot i que aquesta última atribució esdevé la principal referència («Etic estudiant per poder treballar», «si saps mecànica podràs trobar feina de mecànic»), és l'explicació que amb més probabilitat esdevé falsa o, si es concreta, trigarà temps a ser mínimament real des de la finalització del curs escolar. A El Llindar, com a les escoles similars, es consideren amb més o menys intensitat les tres. Ara, però, parlarem de les dues primeres.

Fer una truita, construir una cadira, cosir una roba o fer una manicura representen, en primer lloc, una forma de trobar respostes a l'interrogant de si és possible tornar als aprenentatges «escolars» de manera no escolar. Però, perquè sigui cert, requereix deixar de pretendre que els tallers siguin espais per aprendre

habilitats manuals o per ocupar el temps. Com ja hem comentat, també les activitats de taller estan al servei de produir «objectes» que fan sentir competent i útil l'adolescent. Però això és tan sols una petita part dels objectius. Es fan tallers fonamentalment per

aprendre tot allò que és bàsic i necessari aprendre en una escola o altra. No ens dediquem a convertir en manetes joves més o menys destres, sinó en persones que manipulant comprenen millor la realitat.

Fins ara, en el millor dels casos, havien d'aplicar a la realitat allò que prèviament havien après (o no havien après) a l'escola. Ara, han de descobrir quins coneixements, regles, raons, històries hi ha darrere de la pràctica que han fet i de la qual se senten satisfets. Necessiten entendre una pràctica, trobar sentit a allò que han descobert que fan bé. Un patró de roba té sentit si descobreixen que saben aplicar magnituds proporcionals (tot i que no necessiten saber ni com es diuen ni com són). Deduir com funciona el càlcul de la velocitat desmuntant una caixa de canvis, tot i no conèixer si es tracta d'una màquina simple o complexa.

La «manipulació» no té gaire sentit si no condueix a descobrir sabers i a convertir una seqüència manipulativa en un raonament deductiu o inductiu, en una explicació de funcionament. *Manipular* sempre és aprendre, sempre ha de tenir com a conseqüència un aprenentatge que ha d'estar planificat.

Manipular no hauria de ser la única manera de connectar saber i vida. Tanmateix, les històries escolars dels nois i noies d'El Llindar demostren que en gran mesura ha estat així. Per això els tallers esdevenen una mena trobada de sentit per alguns aprenentatges. Ara torna a ser possible justificar que aprenguin perquè sembla que aprendre lliga amb ells i elles i té alguna cosa a veure amb la seva vida de cada dia.

PARLA EN DIEGO

Los chicos están perdidos en un país en el que todos andamos perdidos. Tienen miedo con el trabajo (no hay, descubren que no tienen opciones). Al final, como todos, lo que quieren es tener dinero.

Venir y hacer un poco de todo, desde la mecánica hasta la carpintería o la cocina, ir probando los talleres supone como opciones laborales para el futuro. Además, le tienen pánico a la teoría, a tener que sentarse a leer o estudiar. Cuando la formación viene a partir de la práctica les llega mucho más.

Escuchar, atender, estar con ellos trabajando mano a mano constantemente les llena. Transmitir agradablemente y hacer que estén a gusto consigue que piensen de otra manera en el trabajo en el futuro, también en la cocina. Además les choca que quien está en la cocina sea un chico y joven. Aunque no hay que olvidar que la tele ha puesto el oficio de moda.

¿Del caos personal al orden en la cocina?

A pesar de lo que puedan decir otros profesores no me desespera el desorden. ¡Si ellos no están ordenados cómo va a estarlo la cocina! Entendamos que hay cosas más importantes. Aunque, al final limpiemos i ordenemos, aprenda cómo debe estar la cocina.

En todos los talleres, el orden lo aprenden poco a poco. En cualquier caso siempre les recuerdo que lo más importante es que les guste lo que hacen, les guste su trabajo, intenten ser buenos en lo que hacen.

No podemos olvidar que, cuando llegan, algunos no son capaces ni de romper un huevo. Algunos parece que tienen pies

en lugar de manos. Pero evolucionan y aprenden, se sienten orgullosos de lo que hacen. Nunca cogieron un cuchillo de cocina y a los dos meses cortan perfectamente una cebolla. Hay cambios tremendos. Lo hacen a su ritmo. La cocina tiene ese punto de sutileza y de imaginación que hace cambiar. Vienen de no hacer nada. Si quieren un bocata alguien se lo hace. Aquí son capaces de hacerse su propia comida. Me gusta trabajar con ellos porque ves ese progreso.

Hay otros hábitos sociales, como la puntualidad, a los que damos más importancia que al orden. Vamos apretando y acaban llegando a la hora y van dejando de faltar.

Cuando dicen que no quieren hacer algo nos podemos plantear preguntarle qué podemos hacer o saber esperar al día siguiente. Pero no dejamos de hacer ver que en la vida profesional eso no será posible. Saben que a El Llindar se viene a trabajar, a hacer cosas. Pero no perdemos la empatía y sabemos ser flexibles.

Aceptamos que vienen con su «mochila» e intentamos que la cuelguen y trabajen a gusto.

Cuando una persona está feliz trabaja bien. Intento que estén felices porque así van a trabajar mejor. Si me enfado, no van a trabajar mejor.

ELEMENTS CLAUS DE L'ACOMPANYAMENT PERSONALITZAT. DIÀLEGS DE TU A TU

UN APUNT SOBRE LA PARELLA EDUCATIVA

L'acompanyament personalitzat, la mirada singularitzada que acull, la construcció d'una relació a partir de la quotidianitat re-

quereixen temps, dedicació i presència continuada. Per això a El Llindar sempre que els recursos ho permeten i especialment a l'aula taller es treballa a partir de la idea de la parella educativa. De la mateixa manera, a la resta de programes, cap professional té un encàrrec únic d'ensenyar unes determinades destreses i coneixements tecnològics. Sempre existeix la pretensió que un adult que ensenya i educa esdevingui, en la proporció que sigui, un adult que acompanya itineraris personalitzats.

Els nois i noies dels espais d'aula taller o de Ventallers sempre troben en moltes de les activitats dues persones adultes. Aquella que educa ensenyant (educador mestre de taller) i aquella que educa estant present i compartint allò que aprenen (educador tutor) i amb la qual estaran a soles construint la resta d'activitats d'aprenentatge.

No sempre aquest encaix de funcions és possible. Es corre sovint el risc que el tutor que comparteix l'espai del taller, d'aprenentatge molt més manipulatiu, aparegui com una mena de presència per evitar conflictes, apagar focs, tenir tot el grup sota control perquè l'especialista pugui fer la seva feina.

La idea de fons no és aquesta. Qui suggereix com fer una connexió elèctrica en sèrie també observa l'«electricitat» interior dels alumnes. Qui proposa com fer un bisell (*inglete*) també mira quina tensió emocional fa que les mides que prenen no siguin exactes. Això és possible perquè el tutor també s'ocupa de repetir a uns quants com cal cargolar o serrar, mentre observa com uns altres disconnecten, o intenten boicotejar una feina, o estan anys llum de la classe.

Els nois i noies descobreixen que, sense ser el seu tutor o tutora, el profe o profa de taller o de les activitats manipulatives

o creatives també està interessat per la seva vida. No és perquè sí que, quan s'acaba el curs, molts volen de manera especial fer-se la foto amb l'especialista de cuina. Parlant amb ells amb una clau Allen a les mans no és estrany que preguntin si jo sóc psicòleg o mecànic. També descobreixen que la tutora que els ensenya llengua els convenç de l'interès de fer bé una construcció de fusta perquè també ella posa entusiasme ajudant algú a fer-la. La pretensió és, d'una banda, que el monitor educador sap les coses que ensenya i és enrotllat; de l'altra, que l'educador tutor està per tu i aprèn amb tu.

PARLA EN DAVID

La persona que estigui amb ells ha de ser un professional (un fuster, un cuiner...) que tingui la capacitat d'emmotllar-se i esdevenir educador. D'un bon fuster és possible fer un bon educador. No és tan fàcil a la inversa.

Per als nois i noies és molt important el desig que tu puguis transmetre. T'escolten perquè ets una persona que ha tingut una trajectòria professional que parla del seu propi ofici.

Els professionals que venen a El Llindar han de tenir ofici i entusiasme per educar. Entendre les necessitats dels alumnes i adaptar-s'hi en el dia a dia.

Les mirades dels nois i noies envers els professionals (talleristes, educadors) també tenen algunes diferències. Pot ser més difícil si els sona a professor, a gent que ha estudiat. Pot facilitar-ho si et veuen com a persona d'ofici, potser et donen un lloc diferent en la relació. Els vincles que s'han de construir amb el

profe de taller, a vegades, estan associats amb la imatge de cur-
rante que predomina entre la gent del carrer, del seu barri.

LA TUTORIA I ELS TUTORS I TUTORES

Ja hem comentat de múltiples formes com s'intenta que cada noi i noia descobreixi i senti com se l'entoma de manera personal i singular. Com a qualsevol escola que funcioni, el tutor o tutora té com a encàrrec l'acompanyament d'un nombre d'alumnes, l'acompanyament d'un grup. Igualment, la relació amb el grup familiar, per mirar d'incorporar-lo al procés de canvi o per intentar, quan no és possible, reduir les influències negatives que causen impacte sobre l'adolescent.

Sabem que no existeix possibilitat d'aprenentatge sense construcció de vincles. La idea central és que tot adolescent tingui la possibilitat d'una relació adulta o més que li permetin posar a poc a poc una mica d'ordre al relat de la seva vida. El tutor o tutora observa, escolta, pregunta, actua, planifica possibles recorreguts educatius. Gestiona paraules, conflictes, soledats i silencis. Aprofita moments no previstos i ocasions planificades.

Quan pot, parla de cadascun d'ells i elles i de la seva relació amb ells i elles. Parla de la vida a El Llindar i de la seva vida fora, del que estan fent i del que junts poden pensar a fer. Tot alumne té la seva «conversa», diàlegs parcials que sumen, diàlegs de grup que serveixen individualment. El tutor escolta ni que siguin les seves «tonteries», deixa acabar les seves «frases» sense afegir «consells». Parla per «calmar» les persones i el grup. Sap esperar que cada un dels seus adolescents pugui arribar a expressar d'alguna manera allò que li està passant. Són nois i noies que necessiten parlar de moltes coses, però que poques vegades estan dis-

posats a fer-ho, que cercaran mecanismes indirectes, moments de calma no planificats.

El tutor o tutora parla periòdicament amb el grup familiar per compartir alguna lectura en positiu del fill o filla, per trobar maneres d'entendre el que està vivint, per ajustar les expectatives. La relació amb el grup familiar permet descobrir les capacitats i els recursos parentals i així poder aprofitar-los o mirar de modificar-los. Permet alguna mena de pacte, d'acord sobre què es pot fer i com es pot ajudar el fill. Si més no permet explicar-los el que estem fent.

PARLA LA CRISTINA

Tot comença per escoltar

Quan vaig començar era com si tot allò que jo tenia molt clar hagués de passar. Havia de succeir allò que jo intentava transmetre a l'altre. Quan vaig començar a escoltar l'altre va ser quan vaig descobrir el sentit de l'acompanyament. Bona part del que faig a El Llindar ho he après estant al seu costat en la seva construcció del camí.

Saber el que l'altre vol, respectar els seus temps, reconduir situacions que dificulten la construcció de la seva persona requereix molt de temps.

Ariel té les seves preocupacions

Acompanyar sempre és acceptar el moment en què està cadascú i anar treballant junts. Ariel havia de venir a l'acte final, a l'entrega d'orles. Era important perquè es tractava d'un acte que

tancava en positiu una etapa de la seva vida. Però va trucar dient que havia d'anar a una roda de reconeixement. Jo pressionava perquè vingués ... jo hi insistia sense respectar el seu temps ... i ell s'ho estava passant malament, tant li feia la cloenda...

Fins que vaig reaccionar: «Vés, tranquil, fes-ho bé, ja parlarem...» La roda de reconeixement era la seva angoixa que jo havia trigat a reconèixer!!! Després va venir i vam parlar. Tot havia anat força bé. Ara ja podíem parlar també de si calia que fés-sim des d'El Llindar alguna acció amb Justícia.

Alguns estan molt sols i necessiten més acompanyament. Estan tan sols que fins i tot acaben fent el paper de víctimes: els altres són els dolents i sempre hi algú de fora que és culpable del que fan. Els has d'acompanyar des de la responsabilitat. Ajudar-los a descobrir quin paper tenen ells en la seva vida, fer que siguin protagonistes. Nosaltres els podem donar eines i el descobriment d'altres formes de fer. Són ells qui han d'escollir i, d'alguna manera, decidir. Acompanyar bé comporta una enorme implicació, però han de prendre decisions.

De ningú

No es tracta d'acompanyar cap a l'èxit. Es tracta d'acompanyar les situacions quotidianes que van passant. Acompanyem vides de poc futur i hem de treballar amb petits canvis. De manera molt especial, els nouvinguts no són de ningú. En alguns CRAE tenen clar que quan facin 18 anys aniran al carrer, que no hi ha res més. És tan precària la situació dels professionals que ho acaben acceptant. Predomina el seguiment burocràtic dels protocols, que deixa poc espai a la persona.

A partir de la vida quotidiana

Qualsevol moment de la vida quotidiana dóna per tenir un espai per parlar, des de l'acollida matinal fins al pati. El Llindar està ple de moments per practicar l'acompanyament. Si estàs atenta pots descobrir el moment, la mirada, el gest. Pots apropar-te i conversar. El camí de l'hort, per exemple, que queda força lluny, dóna per molt. Al final són ells i elles qui et demanen parlar: «... quan puguis necessito parlar d'una cosa». També els veus i els preguntes: «Passa res?» «Et veig molt alegre ... o molt trist, explica...». A vegades et diuen que no tenen ganes de parlar o t'ho expliquen. Per descobrir el moment oportú cal estar observant. Cal adquirir la sensibilitat per descobrir.

He dit això de descobrir quan estan alegres perquè és molt important compartir els bons moments. Estar al costat en els bons moments.

També acompanya el grup de companys i companyes. Els acull quan desapareixen i tornen. I aquesta acollida té quelcom de curatiu, serveix per sentir que encara pertanyen a algun lloc, que tenen companys que els accepten.

L'acompanyament a El Llindar funciona perquè formen un equip amb ganes. Gent molt implicada que no ve per un sou. Professionals que es creuen el que fan i n'estan permanentment pendents. Es tracta d'un camí professional que fas en què has de passar de la rigidesa a la flexibilitat educativa i, també, a l'exigència educativa per obtenir tot el que poden donar. Acompanya un equip professional que es basa en la complicitat.

A El Llindar també arriba (amb freqüència i intensitat variables) el caos. Per molt que el tracte o la proposta educativa siguin radicalment diferents, les seves tensions vitals no desapareixen, la seva confrontació amb el fet escolar no s'esborra, els seus mecanismes de confrontació per existir i fer-ho saber als altres no són substituïts d'un dia per l'altre. La pròpia precarietat en recursos i professionals fa que no sempre es pugui fer tot el previst. Es tracta d'una escola pensada per al «bon rotllo» que (també com a característica diferencial) intenta gestionar positivament els conflictes. És una escola que gasta enormes energies a pactar, a cercar sortides quan la conducta no pot ser acceptable. Però els conflictes quotidians hi són presents, des dels més elementals de la interrupció i el joc fora de lloc que va desgastant i contagia el clima educatiu fins a la tensió de l'incident explosiu.

El verb *provocar*, tan estimat per tot adolescent, és activament practicat i adquireix sovint nous continguts. Molt més que a altres escoles, a El Llindar és necessari comptar amb professionals que deixin de banda la provocació, que puguin sostenir emocionalment i amb habilitats les situacions. Els nois i noies han de descobrir que la dedicació dels adults que cerquen l'obtindran igual tant si la fan merder com si no. Molts d'ells i elles vénen amb la vivència d'haver tingut gairebé un vigilant particular, destinat a respondre (sovint de manera negativa) permanentment a la seva conflictivitat. Ara, sempre que es pot, tindran la màxima dedicació dels adults, però amb la pretensió que sigui en positiu, quan les coses van canviant.

En alguns casos es tracta de personatges especialment necessitats de «reptar», de demostrar que poden, que superen l'adult

que tenen davant. D'altres, en un joc de personatges «potents», de grups inicialment artificials, cerquen dominar el territori, imposar-se al grup, establir regles de relació.

Si recuperem el que hem comentat sobre les seves històries i la construcció de les seves formes de ser, apareixen subjectes especialment necessitats d'actuar, de traspasar a actes les seves incòmodes vivències. El silenci o la inacció es tornen insuportables. Les angoixes cerquen imposició de límits. És quan els diferents professionals han de poder diferenciar situacions i persones, trobar la capacitat per afrontar, donar suport, contextualitzar, a vegades estimular determinats conflictes.

El «bon rotllo» que descobreixen no té res a veure amb una proposta de tot si val, sinó amb respostes que no accepten la ruptura, l'expulsió final com a resposta possible. Totes les normes poden tenir les seves excepcions particulars i circumstancials, però queda clar tot allò que a l'escola no és acceptable. L'estira-i-arronsa no fa desaparèixer les normes ni els valors que serveixen. La gestió flexible del control està al servei de crear i mantenir un clima educatiu. La flexibilitat tolerant no pot esdevenir una mena de costum instaurat en el caos permanent.

La resposta a tot allò que fan no pot ser un retret. En teoria, de tot conflicte ha d'aparèixer un diàleg. No és fàcil. Moltes vegades és un diàleg emocional, de mirades i accions. No sempre es tracta de parlar. No sempre suporten haver de parlar, escoltar les nostres reflexions que els inviten a ser diferents. Tot incident no necessita una conversació. Tot incident sí que necessita alguna mena de resposta que ajuda a discriminar i a situar-se. Existeixen moltes formes de «parlar» i moltes ocasions de fer-ho,

però cal deixar de creure que una simple conversa canviarà automàticament les seves formes d'actuar.

CANVIAR. LA MADURACIÓ

Quan es treballa amb adolescents, postadolescents i nois i noies que tot just enceten la seva joventut apareixen -entre ells i elles i entre els professionals- una mena de preocupació singular al voltant de les idees de canvi i de maduració. És freqüent que els més joves expressin l'ambigua vivència de la necessitat de fer algun canvi en la seva vida. És habitual que els professionals confiïn que tot passarà a ser diferent quan a les seves vides es faci cert canvi de rumb, cap a un cert seny vital. De fet, com ja hem comentat, als PQPI s'incorporen joves a partir de la hipòtesi que les diferències d'edat i de recorregut vital estabilitzaran les bogeries dels més adolescents.

Entremig, però, sorgeixen incerteses i dificultats. Abans dels setze (en funció de com hagi estat el seu últim temps escolar) és poc freqüent trobar expressions que reflecteixin alguna mena de «penediment» o rebuig del que han estat els seus anys adolescents escolars. Però, a poc a poc, apareix una certa idea que han estat anys en part perduts, que no els han dut enlloc. Sorgeix una indefinida vivència que les coses no poden continuar igual. Tot plegat, molt feble. Perquè veritablement s'esdevingui una proposta de redreçament de la seva història necessitaran experiències i temps. Necessiten comprovar que no compensa complicar-se la vida, acceptar que els «consells» d'alguns adults tenien una part de sentit.

La hipòtesi del canvi és inherent a una proposta educativa que es basa a acompanyar transicions, acompanyar processos de canvi. Tanmateix, no pot basar-se en el rebuig del que han viscut sinó en l'aparició de nous sentits. Estan convençuts que no era possible una altra manera de relacionar-se amb l'escola, que estava justificat el que feien o que, vista la realitat familiar, la seva és una forma raonable de ser. A El Lllindar, a poc a poc, descobreixen que ells poden ser diferents i que l'escola pot ser d'una altra mena, i així passa a tenir sentit aprendre. Descobreixen que poden sentir-se a si mateixos o actuar d'una altra manera perquè les respostes a allò que fan ja no són les mateixes i passa a ser possible una altra manera de ser i viure. Amb la immersió acompanyada en les empreses descobreixen que els interessos de qui facilita feina no sempre coincideixen amb l'imaginari de vida feliç que havien construït, comproven que conviure comporta ser compatible amb altres adults i sorgeix la necessitat d'imaginar-se diferents, fer plans en una altra direcció. Bona part de la feina a fer és construir ponts entre les seves vides complicades sense sortida aparent i altres possibilitats de viure.

La hipòtesi de la maduresa té dues formulacions oposades. La primera ve a definir-la com a contrària a la immaduresa, com la sortida lineal quasibiològica d'un estat de carència que vindrà donada quan passin els anys. L'adolescència desapareixerà i el seny caurà pel seu propi pes. Però si una cosa rebutgen és fer-se grans abans d'hora. La «maduració» que s'estimula a El Lllindar significa poder-se situar en una altra dimensió. No cal deixar de ser adolescent, ni renunciar a ser jove, sinó poder viure aquesta condició d'una altra manera. No són itineraris de renúncia sinó

de descobriment. Han d'arribar a viure la seva pròpia relació amb la vida també ara.

No els atrau la possibilitat de madurar, més aviat la rebutgen. Desitgen abandonar «bogeries» passades però no volen canviar gaire, no volen deixar de ser el que són. Necessiten (aquí ve la nostra ajuda per vendre altres possibilitats d'imaginar-se) el mateix món però amb altres claus i recursos. Es tracta d'adolescents i joves que han d'aprendre a descobrir altres sentits a les seves vides.

La maduració que es proposa significa aconseguir trobar respostes, solucions, competències, habilitats per poder gestionar el món personal i relacional, les aproximacions al món laboral, els aprenentatges que a poc a poc professionalitzen. Descobrir i aplicar les seves capacitats. Però fer-ho com en tot itinerari, en tot procés, a partir d'una seqüència en el temps de duració variable, en què hi ha aturades, endarreriments, crisis, abandons i retorns. Entremig hi ha el temps, la duració diferent, l'impacte dels seus malestars (dels seus moments baixos), el poder connectar experiències i recursos perquè el procés no s'interrompi. Probablement, tot menys un curs planificat inflexiblement.

Potser, del que tenim pocs dubtes és que estan poc satisfets amb aspectes significatius de la vida que ara fan. No queda però tan clar si aspiren a tenir una vida diferent, com la imaginem i si la veuen possible. Per la seva condició jove, per la seva història complexa i el seu context social estan immersos entre les tensions per fer un «vida bona» o una «bona vida» o «fruir de la vida». Quan són preguntats, diuen que el seu futur és feina, família, pis... però amb cert to de resignació llunyana, escassament mobilitzadora. Ara, voldrien seguir fent de joves, tenint

amics i amigues, continuar la diversió. Amb tot, van apareixent elements estabilitzadors, des de la parella que nodreix emocionalment les pràctiques laborals, que, sense negar la seva condició jove, readrecen el seu recorregut.

De la feina acompanyant vides que es compliquen sabem que les «maduracions» mai són automàtiques, mai vénen donades. Quan mirem de cercar sortides a les seves adolescències difícils sabem que el pitjor és que es converteixen en situacions de llarga durada, cròniques. Sovint la feina consisteix a accelerar detonadors, ajudar que toquin fons quan viuen experiències límits, situar-los en la tessitura de les contradiccions que aprendre, cercar feina o gestionar les dificultats de cada dia comporta. Però els seus entorns no són estables. Pocs canvis podem considerar definitius i necessiten suport i aprenentatge del fracàs per tornar a començar.

Per als nois i noies dels PQPI un element singular i potencialment mobilitzador seran les pràctiques. Anar a una empresa significarà entrar en noves dinàmiques, ja sigui d'horaris, de relació, d'activitat. El dia passa a tenir noves regulacions i les experiències tenen un sentit diferent. Les pràctiques en empresa necessiten un acompanyament singular. No és tan important el que fan com aconseguir que esdevinguin experiències acompanyant el que fan. Són temps de nova escolta. Les seves experiències no poden quedar-se sense explicar. A més, sovint serà el primer contrast amb les fantasies que havien expressat sobre com seria la seva vida quan no tinguessin escola i es dediquessin a treballar. Inevitablement serà un temps de tornar a decidir què es voldrà intentar fer quan l'experiència s'acabi.

PARLA EN DIEGO

La cocina es un espacio pequeño, estamos todos juntos. Hablan de sus cosas y me gusta escucharlos. A veces me piden mi opinión y me preguntan. Yo también les pregunto muchísimo y hablamos de todo.

Lo guay de El Llindar es que los chicos están trabajando y pueden hablar contigo de todo, de fútbol, de cine, de cualquier tema. Somos muy cercanos. Vienen porque les llena y se notan queridos.

BÀLSAMS I TERÀPIES

Tot just quan començàvem aquest relat volíem deixar molt clar que El Llindar no era un recurs del sistema de salut mental (tot i que probablement sigui una de les formes més eficients, respectuoses i raonables d'ajudar els adolescents immersos en històries trasbalsadores), però advertíem les necessitats «terapèutiques» de les seves vides. Hem explicat que El Llindar és una escola diferent. Potser també podem dir que forma un escenari terapèutic diferent. És una escola que amb els seus escenaris d'influència educativa i amb els seus estils de relació produeix efectes terapèutics singulars. Innova educativament, innova –amb el seu funcionament– espais terapèutics. Mira d'atrapar els que no volen ser a cap escola, els que mai anirien de manera natural a un espai de salut mental.

Potser hem d'aclarir que quan a El Llindar es parla de *terapèutic* es vol dir que es treballa per crear condicions en la dinàmica

mica quotidiana en què sigui possible pensar (pensar-se), sentir i actuar d'unes maneres diferents de les habituals. *Teràpia* és fer possible un canvi educatiu. Construir un entorn educatiu és produir un efecte terapèutic. No cal construir cap relació singular entre un terapeuta i un adolescent. Mai es parla de fer psicoteràpia i les visions des de la clínica psicoterapèutica tan sols s'aporten puntualment i al servei d'una comprensió que permeti actuar educativament millor.

No existeix cap pretensió (seria inútil i contradictori) de transformar un espai educatiu en un espai sanitari. Malgrat les possibles semblances, El Llindar no és cap hospital de dia per a adolescents. Potser, a aquests espais de salut mental tan sols hi haurien d'anar aquells adolescents que no poden sobreposar-se als seus malestars. Els efectes terapèutics estan associats amb la pretensió d'ajudar-los (ho repetirem una vegada més) a construir un relat ordenat de les seves vides. Necessiten altres suports des de la salut mental quan esdevé impossible construir aquest relat, quan els seus caos ho fan impossible i no en tenen prou amb aquest suport.

Hem de recordar que una de les claus de la institució consisteix a despatologitzar els problemes viscuts, els seus problemes psíquics. Una cosa és reconèixer, descobrir els elements clínics de la seva història i una altra, totalment diferent, interpretar-los com a patològics. Ja hem comentat que es tracta de descobrir com, malgrat amb tot el que (o amb tot el que) han tocat a les seves vides, no estan inhabilitats per aprendre i viure.

També els efectes terapèutics tenen a veure a ser acollits i no segregats, reconeguts com a singulars però no etiquetats, amb aconseguir fer d'unes altres maneres tot allò que fan de manera

conflictiva. Les influències del dia a dia estan destinades que puguin prendre decisions, que puguin aprendre i que arribin a tenir una nova relació sostenible amb les seves vides. Han de descobrir els seus malestars i fer-hi alguna cosa , transformar els seus neguits en paraules i accions.

VI

SER EDUCADOR, SER EDUCADORA A EL LLINDAR

ESTAN TRETS DE POLLEGUERA I ENS FAN TREURE DE POLLEGUERA

Es poden fer molts dissenys de com ha de ser la institució acollidora que necessiten aquests adolescents, es poden pensar estratègies, organització, itineraris... però finalment qui acull, aguant, acompanya, estimula, ensenya... és un educador, una educadora. Un professional que hora darrere hora conviu de manera positiva i estimuladora amb malestars, patiments, explosions, reaccions, canvis i millores, esperances i desesperances. Sense un professional amb capacitat educadora mantinguda, que té l'habilitat i la possibilitat d'anar construint un discurs positiu sobre el sentit del que el noi o la noia està fent, El Llindar no seria possible.

La necessitat que s'entengui què ha de fer i què no ha de fer El Llindar, la necessitat d'alguna classe de definició institucional, explicació de la qual parlàvem a les primeres pàgines, resulta encara més urgent quan es parla dels professionals que sostenen i donen sentit a la institució. Finançar un monitor de mecànica

no és el mateix que reconèixer com a necessari un educador que ensenya la distribució de lleves aguantant el malestar insuportable d'un adolescent que ho trencaria tot a cops de martell.

Ser un professional que acompanya significa en primer lloc ser un professional que no pot donar de baixa, que no pot expulsar, que no pot intercanviar «cromos» amb l'institut del costat. Un professional que no pot «alliberar-se» perdent de vista qui ha esdevingut insuportable.

De les descripcions que hem fet de part de les vides dels adolescents i joves d'El Llindar es pot deduir fàcilment que es tracta de personatges sortits de polleguera (de manera crítica o com a situació permanent) que tenen un enorme potencial de fer sortir de polleguera els adults que els envolten. Com hem dit, sumen al seu potencial de desequilibrar l'adult, que com a bons adolescents que es confronten tenen, tota l'explosivitat de la seva història i les càrregues de tensió del seu moment vital.

Com a contraposició, necessiten no tan sols l'adult (o la institució adulta) a qui oposar-se sinó el professional adult que té la capacitat de ser una paret, però una paret flexible i dura alhora. Amb forats per deixar passar allò que no pot rebre resposta i amb una resistència més gran per suportar els xocs que necessiten el rebot intens, la confrontació inevitable, aquella que evita l'enfonsament d'unes vides sense bastides. Per posar-ne un exemple: alguna vegada s'han produït incidents relacionats amb la possessió d'un ganivet i s'ha actuat d'acord amb l'estil de la institució. Però, així com els professionals de les institucions de què provenen, quan es produeix un incident com ara aquest, comencen per generar una gran alarma i per emfatitzar allò que el fet té de transgressió greu de les normes i que mereix l'expulsió,

a El Llindar s'ha optat per retirar l'instrument (no hi ha cap tolerància a la presència d'una navalla) sense incrementar les angoixes col·lectives i tractant de treballar les «raons» de l'alumne afectat i la seva lògica -sovint trasbalsada- de la violència.

PARLA EN DIEGO

En los institutos de los que vienen nadie pensaba en por qué suspendían, les quedaban siete asignaturas. Todo se explicaba porque no estudiaban o eran unos sinvergüenzas. Los profesores se desesperan y se frustran porque olvidan que sus chicos son adolescentes con sus problemillas, sus historias y sus novedades.

Cuando uno tiene 15 años no viene a que le digan lo que tiene que hacer. La adolescencia siempre es una novedad constante, van pasando cosas nuevas.

He aprendido a no desesperarme. Al principio todo era a y a prima. Si un chico me decía algo yo decía: «¿Este tío por qué me habla así?». Tenía un pique con él. Me he dado cuenta de que no va así, que ellos van a ganar siempre. He aprendido que acompañándolos, escuchándolos, poniendo sentido del humor te los camelas siempre. Cuando hay líos o uno se pone muy pesado tengo mis estrategias y mis «herramientas», pero mantengo la empatía y no me desespero tanto.

Creo que la empatía tiene que ver con tener algún vínculo con ellos, algo que relacione su vida con la tuya. En mi caso resulta que no fui buen estudiante, que repetí varias veces o que soy rebelde o pasota, o que he tenido mis líos y eso me hace

identificarme con una parte de sus vidas, aunque no tenga nada que ver con, por ejemplo, sus realidades familiares.

He trabajado para preparar menús de 300 € y ahora los hacemos de 3 €, pero estoy trabajando con personas y el hecho de que los chavales te digan adiós o te saluden llena mucho más.

A veces, con algunos, el vínculo tiene que ver con el hecho de que su profe también tiene la familia lejos, en Andalucía, que puede estar solo, como ellos.

Els educadors i educadores d'El Llindar han d'aprendre a conviure amb nois i noies amb una especial capacitat per desequilibrar l'adult. És fàcil sentir-se alterat i cal saber situar la relació en un altre territori que no sigui el de la confrontació permanent. No n'hi ha prou amb l'habilitat educativa de qui, treballant amb adolescents, sap que en determinats moments ha de girar-se i mirar en una altra direcció o fer veure que no ha sentit res. Els professionals han de poder gestionar les alteracions que els nois i noies produeixen en la seva persona i en les seves pretensions educatives. Els conflictes i els malestars singulars tenen una especial ressonància en la persona d'uns professionals que han fet de la implicació empàtica la seva eina d'influència educativa.

Els nois i noies han de descobrir, com hem comentat de diverses maneres, que estem disposats a suportar-los. Però això té uns costos per al professional. Ens afecta com actuen i acceptar el duel de demostrar que poden canviar ens produeix ferides. Com ja hem destacat, una de les claus de la institució és no considerar les seves conductes com a determinants de l'acció educativa, no basar en la reacció la intervenció, però això no vol dir

que no siguin un fort element de dificultat educativa i, especialment, una potent font d'angoixa professional. Una angoixa que, en altres institucions porta a haver de fer alguna cosa immediatament quan succeeix un incident.

A vegades, els dubtes són els de qualsevol educador d'adolescents: aclarir el grau de pressió i de tolerància, els temps d'espera, la dosi d'insistència, etc. Només que en els nois i noies envoltats de desastres els costos de modificar la seva manera d'actuar o no, d'encarrilar el seu itinerari educatiu aviat o tard poden ser especialment significatius. Neix l'angoixa per descobrir el grau de pressió educativa que necessiten i poden suportar (ells i nosaltres), el grau de paciència o d'acceleració que necessiten. Com es pot descobrir que realment s'està fent allò que veritablement necessiten?

CUIDAR A QUI CUIDA. L'ANGOIXA I LA SOLEDAT EDUCATIVES

Tractar d'impulsar una altra direcció a les seves vides suposa tenir capacitats i suports professionals per resistir reptes, però també per sentir-se aparentment ignorat, o per trobar cuirasses que triguen a deixar-se penetrar. El problema dels professionals d'El Llindar és tenir l'encàrrec de no poder mai no fer cas d'un alumne, estar obligat a multiplicar les formes d'aproximació, acceptant que no sempre es troba la fórmula i acceptant, també, que ells i elles tenen l'última paraula, que també tenen dret a no acceptar ser ajudats (l'autonomia també existeix per dir que no).

A vegades el professional ha de «consolar-se» amb la idea que, malgrat no acceptar gaires paraules, sempre sembla que es-

tan disposats a escoltar-ne alguna. No volen escoltar però volen sentir alguna paraula, no volen continuar sent ignorats. En alguna sessió de treball amb nois i noies de PQPI hem parlat dels «consells». Per descomptat que els rebutgen, però diuen que estan disposats a escoltar si, sentint com han resolt les diverses situacions vitals unes altres persones, es redueixen els seus dubtes, no està tan oberta la seva desorientació. Hi ha moments en què tota la potencialitat educativa queda reduïda a la simple paraula que es deixa caure, intentant que sigui l'adequada i que esdevingui oportuna.

No resulta fàcil discriminar quan es tracta d'incapacitat professional o desbordament personal i quan estem davant d'una inevitable impotència. La pregunta quotidiana pot ser perfectament com continuar al seu costat quan ja no sabem què cal fer o, raonablement, desitjaríem engegar-los a dida.

Els professionals que treballen en la proximitat de la impotència pateixen, necessiten que aquest patiment tingui alguna sortida, si més no alguna explicació. No poden continuar donant les mateixes respostes que fins al moment ha rebut l'adolescent i, alhora, no poden deixar-lo caure, que vagi a rebre respostes als sistemes límit, a la psiquiatriització o a la justícia penal. Saben i senten que la seva impotència educativa pot comportar que un altre assigni als seus alumnes la condició de bojos o la d'ineducables.

Però, es pot dir «no puc més»? Quan? En moltes de les reunions de construcció de casos o de les triangulacions per cercar respostes, es mira de treballar l'angoixa educativa que produeix la pregunta. Aquesta angoixa podríem dir que es manifesta de diverses formes:

- «No trobo la raó per la qual es comporta així».
- «Les coses no acaben succeint com havíem previst».
- «No acabo de veure un horitzó per a aquest noi, em qüestiona contínuament el que havíem previst».
- «Pateixo massa quan els veig patir».
- «Ha esgotat tots els meus recursos educatius».
- «Fa temps que em desequilibra».

Si els professionals no són acompanyats en les seves angoixes, aquestes els acaben impedit pensar de manera diferent, renovar la mirada que observa, cercar noves respostes. Experiències com la d'El Llindar no serien possibles sense espais (construcció de casos, triangulació de casos, reunions d'educadors, espais d'avaluació...), en què els educadors i educadores puguin ser escoltats i escoltar-se, puguin explicar les seves lectures de la realitat i contrastar-les, puguin descarregar no només les seves angoixes sinó també els seus empenyaments, les seves ràbies i impotències. També això forma part d'un projecte que vol ocupar-se adequadament dels adolescents i joves.

Amb els professionals que els presten atenció tampoc es pot fer com amb els adolescents immersos en dificultats i conflictes: deixar-los en soledat. Hem comentat que educa un equip i que tot és producte d'una dinàmica col·lectiva que té capacitat de crear climes diferents, per això també es busquen formes de treball en què la dosi de soledat educativa sigui escassa. Tampoc la institució com a tal hauria de sentir-se, com sovint passa, sola. Cal no oblidar que parlem de professionals que treballen amb nois i noies amb poc present i escàs futur. Professionals que han d'entomar amb esperança situacions prenyades de desesperança.

PARLA EN DAVID

Fa 10 anys que estic aquí però encara estic fent camí. Sis hores en un taller exigeixen molt. Descobreixes com el seu discurs ve a ser més o menys aquest: «D'acord, està molt bé tot això que m'ensenyes i que estic aprenent, però necessito que em parlis com una persona madura, com el pare que no he tingut...». I un dia arriba el moment que et diuen «hem de parlar» i cada dia porten una nova urgència. El dia que no vulgui saber res de tot això hauré acabat.

Aquí donar les culpes als nois o creure que ja no s'hi pot fer res no és «legal». També és cert que només és possible no endurir-se si existeix un treball en equip, amb l'acompanyament dels professionals i els espais de reflexió que ajuden a «col·locar» tot allò que va passant, es va vivint.

VII

UN APUNT SOBRE ELS FINALS

ARRIBA EL FINAL DE CURS

QUÈ VOL DIR ACABAR BÉ?

El relat d'El Llindar també ha de tenir algunes pàgines que parlin de «finals», de com acaben els seus recorreguts per la institució els diferents adolescents i joves. No parlem dels finals reals, dels temps últims en què direm que s'acaba un cicle del seu recorregut, es tanca una etapa, es trenca un recorregut previst. Parlem de finals associats a finals de curs, a la fi administrativa dels períodes previstos per les activitats. Però, d'una manera o d'una altra, sempre hi ha un moment en què l'alumne i el professional (o si més no aquest últim) han de pensar en què ha passat a les seves vides en l'últim període i on està ara la seva hipotètica continuació.

Farem així un petit apunt de per a què i fins a on la institució ha estat útil a les seves vides quan alguna cosa s'acaba i han de pensar-se continuïtats. Ja hem comentat com la lògica de les autoritats, de les definicions formals dels recursos destinats a fer possibles les transicions adolescents en crisi no responen ni a la

lògica de recorregut singular ni a la flexibilitat de temps i modalitats formatives personalitzades. Però, seguint amb la nostra reflexió sobre els itineraris i les oportunitats, descriurem com van arribant a algunes fites finals, com desapareixen o com connecten amb altres recursos, què caldria fer i què és possible fer i què no.

Tenim, però, un primer gran interrogant: «Què és un “bon final”»? El podem definir nosaltres però potser oblidem quin final és el que espera la família o el que desitja el noi. ¿És un bon final sentir que finalment podrà ser ferroveller com el pare? ¿És un bon final saber que no ha avançat gaire i no sabem què fa, però, quan està a punt d'acabar el curs, ens demana continuar l'any vinent?

El conjunt d'aspectes d'èxit que poden formar un bon final no són ni universals ni objectius. També són aspectes singulars de recorreguts personals. A algunes de les noies les casaran amb 16 anys. No tenim encara una influència tan potent com per canviar la d'una mare que té 30 anys i 5 fills.

DESPRÉS DE L'AULA TALLER

Començarem per comentar els finals dels nois i noies de l'aula taller, la principal i singular proposta de la institució. Recordem que, dèiem, «són grups formats per nois i noies i escoles que ja han arribat a la mútua exclusió; a ells i elles tant se'ls en dona l'escola o fan merder permanentment». Com a referència sempre es pensa a intentar aconseguir que estiguin un parell d'anys a El Llindar. Al mig o al final sempre tendim a pensar que alguna cosa positiva s'ha fet si encara hi segueixen i no ha de pressionar-se contínuament per mantenir la situació. També podem

considerar un bon final si hem pogut connectar-los amb altres recursos i això significa una continuació sense excessives ruptures (fan PQPI en altres indrets, preparen l'accés a cicles, reconecten amb la necessitat de graduar-se, etc.). Per a un grup, el bon final serà la continuació amb les propostes formatives i ocupacionals que pot fer possible El Llindar. En tots els casos el final positiu té a veure a donar alguna sortida cap a itineraris que puguin conduir tard o d'hora a alguna mena de formació-ocupació.

Tots els recorreguts tenen un final. No sempre és el que desitjaríem perquè no podem oferir el que necessitaríem. No tenim prou propostes per provocar bons finals. El bon final és simplement el final que es té, el que està disponible. Però, sempre, tot té un final i per a alguns nois i noies El Llindar no els pot oferir el que necessiten o se'ls ha donat ja tot el que sabíem donar, és possible que ja no sigui el seu lloc. En alguns casos, mantenir-se en El Llindar fins als 16 anys és quasi un veritable miracle (com es diu a les avaluacions: «Va venir que no sabia ni cordar-se les sabates», «venia del total absentisme», «ha sortit de la seva foscor i torna a connectar amb la realitat»).

Amb alguns i algunes tenir èxit significa que no han desaparegut del tot, que van i vénen. *Èxit* és que deixin de venir però que apareguin a la festa de final de curs. Algunes ruptures no definitives que ells mateixos provoquen no són un fracàs. Retornen quan reapareix l'angoixa i senten la soledat. També és un bon final comprovar que El Llindar és el seu lloc bàsic de referència.

Entre les «desaparicions» n'hi ha bastantes que són migracions a altres indrets o canvis en les responsabilitats adultes que els

envolten (altres membres de la família, internaments del sistema protector o de justícia juvenil, etc.). Recordem que són vides inestables, rodejades d'inestabilitat i sotmeses a respostes dels diferents sistemes no sempre coherents amb les seves necessitats.

Certament, no tots els finals previstos o trobats acaben funcionant. Cal no oblidar que potser la proposta de continuació que tenim no és l'adequada per a ell o ella. A vegades no es valora bé el moment i no funciona tot i ser una bona sortida. No sempre es comprova bé si les nostres pretensions de futur han estat convertides en seves. Potser no pretenen encara el que nosaltres pretenem o potser ho accepten d'El Llindar però no dels nous professionals amb què han de passar a estar en un altre indret. En tots els recursos d'El Llindar sempre es considera un fracàs perdre de vista un alumne, que desaparegui sense connexions, sense haver pogut facilitar-li una o altra relació d'influència.

LA CONTINUACIÓ DELS PQPI

Si ens referim als nois i noies dels PQPI, als quals definíem com a «postadolescents i joves que fa temps que estan despenjats i han de tornar a connectar amb alguna proposta de vida en positiu», hem d'afegir alguns elements més per valorar els seus finals. Es pot considerar com a bo un final obtenir el títol però hauríem de tornar a les matisacions.

Aquesta formació té un component especial i valuós: les pràctiques en empreses. Acabar-les és sovint un veritable èxit. Poden ser tan positives com el curs o viceversa, però sempre són una confrontació amb la realitat útil per avançar. Potser mesura més la bondat de final de curs la relativa millora d'estabilitat de les seves vides. No tots ni totes estaven fent un PQPI amb atrac-

tiu, han descobert entremig altres possibilitats per als seus itineraris. Dintre de grans limitacions, han pogut situar-se en altres contextos per aprendre o han connectat positivament amb el món laboral. Diríem que mesura més adequadament un final en positiu descobrir que tenen noves i estables motivacions per a la vida. És important, també, comprovar que els temps d'El Llindar no han estat períodes d'hibernació, d'ancorar en una mena de llimbs en positiu.

Si són més grans i els seus moments vitals joves introdueixen més elements que cal considerar. A vegades han hagut de resoldre les maternitats no volgudes o assumir la presència de fills no esperats. Molts d'aquests nois i noies estan, com hem comentat, sols, i han de resoldre cada dia els problemes de la subsistència. L'èxit del seu itinerari és en alguns casos poder sortir de l'entorn, alliberar-se de cultures familiars, trencar amb grups dels quals depenen. A vegades, tot estava a punt per acabar bé, però un incident amb la justícia amb una resposta d'internament, per exemple, engega a dida tot el procés. També estem parlant de vides que es reorienten però en què, quan tot defineix ja un bon final, reapareixen rèmores del passat que ho llastren tot.

Hem de repetir que per a El Llindar el final del PQPI no és el final de res sinó una etapa. Tot just finalitzen vides definides per una relació complicada amb l'escola, que han de situar-se en altres contextos. És per això que el bon final també aquí està relacionat amb allò que se'ls pot oferir per continuar.

TORNAR A ESTAR IN A VENTALLERS

No hem oblidat pensar en la situació dels nois i noies de Ventallers quan acaba el curs. Recordem que els havíem definit com

els out. «Adolescents protegits, sancionats penalment, sols, sense papers, membres d'algun expedient de Serveis Socials sota l'etiqueta de risc social...». La bondat del final té molt a veure a aconseguir que tornin a estar *in*, a pertànyer, a estar sota el suport i l'ajuda real d'algú. L'èxit podríem dir, per exemple, seria que poden apuntar-se a un curs perquè tenen papers, però acaba sent treballar des de la institució perquè tinguin la documentació.

A vegades, treballar perquè tornin a sentir que pertanyen ha volgut dir lluitar perquè puguin sortir de casa i ser acollits en un centre. Però també ha estat el contrari, ajudar a pair un desinterament i un retorn al seu barri, fet sense suport des del sistema protector. Vides dominades per l'abandó i per l'absència de referències, tenen un final raonable perquè a El Llindar han rebut, si més no, la dosi de referència que els permet sentir que importen a algú. El bon final es mesura en dosis de vinculació. En alguns casos, però, resulta especialment dur acomiadar d'El Llindar qui no té on anar.

PARLA LA SOFÍA

Aquí me empecé a calmar

Estoy desde los 15 años relacionada con El Llindar. Ahora tengo 19. Primero fui a Ventallers, luego PQPI, prácticas en empresa, empezar ciclos formativos, oferta para ser contratada en la peluquería de aquí... Empecé perdida. No sabía qué hacer ni qué estudiar. Vine por justicia juvenil. No iba a clase, faltaba mucho, dejé el instituto.

El Lllindar me motivó para volver a estudiar. Me saqué la ESO en la escuela de adultos. Ahora por las mañanas trabajo y por las tardes me saco el grado medio. Lo que no tenía era motivación. Cuando iba a la ESO intentaba estudiar, pero no estaba bien, tenía problemas, en casa... No me sentía yo bien conmigo misma. Aquí me empecé a calmar.

Estar aquí me devolvió la motivación. Poco a poco, esforzándome, podía. Ahora ya sé que puedo estudiar. Antes, no. Pensaba que no valía para estudiar. Quiero hacer grado superior, asesoría de imagen. Poniéndome las pilas y estudiando seguro que sí. Siempre me ha gustado leer: Stephen King, novelas fantasiosas.

El Lllindar es diferente por el acompañamiento. Nosotros no somos sólo alumnos. Una chica que suspende o aprueba. Tienen en cuenta que, a lo mejor, tienes problemas en casa... Intentan acogerte, ayudarte no sólo con los estudios. Se implican más en los aspectos personales. Intentan siempre que estemos motivados y contentos.

Lo más importante ha sido el trato que me han dado. Se vuelcan con nosotros, con cada persona, con cada alumno. Siempre se preocupan. No me importa que se metan en mi vida porque me han ayudado mucho.

Cuando los procesos pueden llegar a tener una cierta coincidencia
Tuve una libertad vigilada porque me fui de casa y me portaba mal. Con la delegada empecé mal, me daba la lata... Nos veíamos cada semana. Luego me di cuenta que lo único que quería era lo básico. Yo era una niña de 15 años sin estudios, siempre en la calle, que no quería hacer nada. Luego me he sentido agrade-

cida. Pienso que sin eso no hubiera hecho el cambio. Me ayudó mucho. Sin su ayuda no hubiera podido cambiar. Comencé en Ventallers. Te servía para ver lo que más te gusta. Te vas haciendo una idea. A mí me gustaba el huerto porque mi abuelo tenía uno. Me lo tomé como una experiencia. Hay cosas que si no hubiera venido no hubiera hecho nunca.

Tengo en mi habitación todo lo que hice en *ferralleria*.

En el PQPI me gustó la confianza que tenían con nosotras dejándonos coger clientas. Luego la paciencia para enseñar a las que no sabemos nada. Además siempre había buen rollo. En el periodo de prácticas en la empresa se portaron bien. Aunque tenía que limpiar también aprendí cosas. No fui de las más puteadas.

Ahora, contratada en la peluquería, voy por fases. Este es mi primer contrato. Es mi primer trabajo y hasta puedo crear en los ratos libres. Pronto llegaré al final. Me preocupo por buscar trabajo y echaré a volar. Siempre tendré el recuerdo de la formación, de lo que me han ayudado.

Me gusta la peluquería por el trato con la gente, el trato con las clientas. A lo mejor vienen cuando tienen un mal día y con arreglarles el peinado o hacerles un buen corte les cambias el día, ya están contentas. Me gusta mi trabajo. A veces también se quejan pero hay que saber decir las cosas. Te hace crecer como persona.

Mientras tanto, en mi vida ha habido de todo. Tuve una temporada caótica y me refugié en el trabajo de aquí. Estaba muy mal con mi familia. Estuve dos años y medio con un chico y me fui una temporada a vivir con él. Lo dejé y volví a casa. Estuve mal. Pero estando ocupada me mantuve estable. Sin esto todo hubiera ido mal.

ÉS CLAR QUE ELS ADOLESCENTS NO HAURIEN DE SER D'EL LLINDAR

Arribem a les últimes pàgines del nostre relat amb una doble vivència, amb una doble experiència, ambdues contradictòries. D'una banda la comprovació que els adolescents acaben sent de qui se'ls troba i que, quan generen tensions i dificultats, tendeixen a ser expulsats dels circuits pels quals circulem la majoria. D'una altra, la convicció que El Llindar no seria possible sense haver construït i haver mantingut una xarxa de complicitats i suports amb altres recursos i professionals. El Llindar té sentit en la mesura que és una aventura en xarxa. Una xarxa fràgil i amb forats, però una xarxa.

QUAN ELS ADOLESCENTS TENEN ALTRES REFERENTS CONSISTENTS O HAURIEN DE TENIR-LOS

Recordem com havíem descrit que es tracta de nois i noies als quals, en diferents moments de la seva vida, algú els havia vingut a dir: «No puc amb tu». Afirmació que aviat es convertia en: «Ets impossible» i «no es pot fer res amb tu». Afirmació que a la

pràctica conduïa a: «Aquest no és el teu lloc». Afirmacions convertides en experiències de conflicte i exclusió que mai anaven acompanyades de definir i cercar quin era el seu lloc i qui era el professional o la institució competent per ajudar-lo.

Al final, són nois i noies que no són dels seus pares, ni de la seva escola, potser són de Serveis Socials fins que els «derivin», que recal·len a vegades en el sistema protector, que són forçats a tornar a escola perquè topen amb el sistema penal. Però, fonamentalment, són nois i noies que han d'apropriar-se de les seves vides en soledat inestable. Nois i noies que tenen com a gran necessitat no tan sols l'acompanyament del qual tant hem parlat, sinó que necessiten especialment que aquest sigui mínimament estable i consistent. Enmig d'aquest «abandó», molts d'ells troben en El Llindar aquesta disponibilitat segura i la institució i els seus professionals acaben convertint-se en el seu referent principal i únic.

No és totalment contradictori que passi això, ja que ells i elles tenen dret a vincular-se amb qui descobreixen que veritablement està per ells, sense etiquetes i sense mirades diagnòstiques. Tanmateix, el temps i els contextos d'influència d'El Llindar són acotats i limitats (ja hem parlat de la limitació de cursos i, tot i tenir voluntat d'ocupar-se de la persona en la seva globalitat, no pot ocupar-se de tots els aspectes de la seva realitat vital). Són nois i noies que han de tenir més referents, que han de poder compartir confiances. Adolescents i joves als quals haurien d'evitar noves ruptures en el seu itinerari. El Llindar és una peça important (a vegades, clau) però no pot ser el puzzle sencer.

En la pràctica, molts dels adolescents que vénen a El Llindar

sembla que no siguin de ningú. La qual cosa no vol dir que no passin o hagin passat per diferents «mans», estiguin d'una manera o altra sotmesos a l'atenció de diferents professionals (a més de l'escola d'origen, en què, en algun grau, haurien de continuar presents).

Sabem molt bé, però, que la tasca educativa que cal fer a El Llinard està en gran manera sotmesa a la construcció de formes raonables i útils de relacionar-se amb quatre sistemes d'atenció: els SSocials, el sistema protector, la xarxa de salut mental i la justícia juvenil. Tots tenen dificultats singulars, quasi estructurals, per definir adequadament l'atenció que han de prestar als

adolescents. Cap no ho té fàcil per resoldre justament l'escolarització dels nois i noies que atenen. En alguns d'aquests recursos, molts d'aquests nois i noies no semblen ajustar-se gaire a les poblacions que prèviament s'han definit com a assistibles. En d'altres, l'atenció salta pels aires en no seguir aquests adolescents les normes de relació previstes i la lògica assistencial prefixades.

A l'escola de secundària tot és força diferent si un bon tutor, una bona tutora, serveixen encara de referent, poden entomar canvis i desitjos, poden acollir les transformacions per tornar-los a connectar amb les possibilitats d'aprendre. Per exemple, entomar els canvis dels que han vingut als TIP i han descobert que es pot aprendre de diferents maneres i que són persones amb capacitats també per estudiar. Les continuïtats de les quals acabem de parlar al capítol anterior podran ser reeixides si s'aconsegueix construir una nova relació amb un recurs formatiu al qual es pugui traspasar les confiances construïdes a El Llindar. El problema acaba sent quan l'entrada d'un noi o una noia a El Llindar porta associada la ruptura definitiva amb l'institut de referència, quan la sortida ja no té cap mena de retorn.

Serveis Socials i adolescents no han format mai una parella amb bones relacions. També és cert que la connexió amb ells i elles té portes d'entrada molt diverses (des dels programes d'absentisme escolar fins al treball de carrer que alguns professionals encara fan) i que les atencions poden tenir resultats molt diferents. En el cas d'El Llindar té un especial pes l'atenció als adolescents de les famílies a les quals es fa seguiment des de Serveis Socials, que es veuen especialment desbordades per les tensions que provoquen els fills adolescents. Mirat a la inversa, adoles-

cents que estan en famílies complexes de les quals no poden rebre cap suport, cap contenció.

Poques vegades, però, el fet que Serveis Socials hi estigui darrere comporta la construcció d'un acompanyament compartit, amb un referent bàsic per a l'adolescent entre els seus professionals. Predomina el fet de pressionar en la seva escolarització dins de les mesures que ha d'acomplir la família per rebre una prestació o en el si d'una valoració de situació de risc de qui encara és menor i no pot estar desescolaritzat. Tot pot ser diferent, per exemple, si al municipi existeix alguna cosa similar a una proposta global d'acompanyament de l'escolaritat i no només un simple control de l'absentisme.

Amb el sistema protector les relacions solen ser especialment complicades. D'una banda, per les dificultats i crisis estructurals que té el mateix sistema en si, agreujades de manera molt intensa quan es tracta de protegir adolescents. D'una altra, els problemes que sorgeixen quan s'ha de resoldre la qüestió de l'escolarització d'adolescents tutelats que viuen en centres. Una realitat que requereix un treball en profunditat compartit, que no es resol cercant places escolars o llocs especials disposats a aguantar-los.

Tampoc es pot oblidar que aquests nois i noies aboquen en els seus aprenentatges bona part dels seus malestars per la vida patida i per les respostes rebudes i no troben amb facilitat un IES disposat a contenir-los. A més, els adolescents que han viscut abandó i maltractament tendeixen a tenir adolescències especialment explosives, en què passen comptes del que han patit abans amb els adults que ara cuiden d'ells i elles.

Tanmateix, això el que obliga és a construir una relació flui-

da i consistent entre els diferents professionals que miren de bastir una influència continuada, estable, compartida. Habitualment, però, no és així. Pot considerar-se una anècdota, però hi ha hagut ocasions en què els educadors d'un centre castigaven el noi internat descontrolat a no poder anar a El Llindar.

La proposta raonable seria que des d'El Llindar es donés suport a l'acompanyament que hauria de fer l'educador-tutor del centre, però tampoc sol ser així. Moltes vegades els educadors no tenen ni temps previst en el seu horari per debatre conjuntament la manera positiva d'anar acompanyant junts.

A El llindar es viuen i es pateixen les complexitats de ser adolescent en un centre, els controls i descontrols que esclaten. Però també es pateix la lenta recerca d'un lloc per ubicar els nois i noies que no poden continuar amb la seva família. Tampoc són aliens als processos de desinternament, als retorns al medi sense gaire suport professional en el seu entorn. No deixa de ser una escola diferent ficada al mig de vides d'adolescents multiassistides, en què les assistències que reben poques vegades corresponen a les atencions que necessiten.

Alguns dels nois i noies que van a El Llindar tenen topades amb el sistema de justícia penal juvenil. Si les intervencions tenen a veure amb mediacions o serveis en benefici de la comunitat tindran unes certes possibilitats de ser considerades en el conjunt de la proposta educativa. Quan es tracta de llibertats vigilades sol passar que l'assistència a classe està incorporada en el projecte de seguiment imposat (a vegades, pactat) i caldrà treballar amb el delegat de la justícia juvenil per descontaminar estar a El Llindar de tot contingut de sanció. Si recordem la història d'Àlex o la de Sofia el treball compartit amb els professionals

de la justícia permet que les sancions penals que reben esdevinguin veritables oportunitats en la seva vida. Tanmateix, cal no oblidar que, amb molta més freqüència, els processos penals i els processos vitals i educatius segueixen ritmes i freqüències no coincidents. Molt poca cosa, més enllà d'esperar i mantenir-se com a referència, pot acabar fent El Llindar si la reacció del sistema passa per l'internament.

PARLA LA CRISTINA

Tenia tres nois d'un centre que no s'aixecaven al matí i els educadors em trucaven per dir-me que agafés un altre noi en el seu lloc. Oblidaven que es tracta d'adolescents que tiben de la corda des de bon matí. Em dèiem: «Ja no es pot fer res amb aquests nois». Jo i els educadors i els nois som responsables, tots, d'aconseguir que vinguin. Algú ha d'aconseguir que tres nois que venien tornin a venir.

Quan intentava parlar amb algun responsable resultava impossible. Són professionals desbordats per la complexitat dels casos i la falta d'equip humà. Costa pensar en els temps individuals de cada jove.

TOT HA ESTAT PRODUCTE DE MIRADES I ACCIONS COOPERATIVES

Els bons projectes educatius (escolars, socioeducatius) tenen sempre dues característiques comunes:

- Són dinàmics i estan en permanent construcció sense un model previ que calgui mantenir (hem parlat força al llarg de tot el text de com es va fent i desfent El Llindar).
- Són el producte d'un treball compartit amb diferents recursos i professionals.

De la soledat i l'aïllament dominants en les formes d'atendre els adolescents que acabem de descriure no es pot deduir que aquesta escola diferent és i ha estat una aventura solipsista. El Llindar ha estat possible també, i especialment, per les complicitats de més gent de fora de la institució.

L'aventura de construir El Llindar té molta part de teixir una teranyina que atrapa estímuls i oportunitats exteriors, que converteix els joves que van passant en agents implicats en el seu funcionament. El Llindar és (intenta ser) una construcció cooperativa.

Posem-ne alguns exemples (exemples, i no llista de tota la gent que ho ha fet possible). Bona part de la lògica de transició a partir de la implicació laboral seria impossible sense les complicitats construïdes amb diferents empreses. Així, el disseny de tot el recorregut professionalitzador fet a partir de la perruqueria seria impossible sense la interrelació amb Cebados. A vegades ha estat el producte d'encontres significatius per compartir projectes. Això ha passat, per exemple, amb els professionals de la Fundació Cassià Just i les formes d'ajuda als adolescents en dificultat sense recórrer a la patologització, sense l'entrada complexa en els circuits de salut mental.

Amb el temps, les relacions amb els diferents recursos socials i educatius municipals (l'Hospitalet i Cornellà) han anat

trobant el seu lloc. El Llindar també se situa en les xarxes d'atenció a la infància locals i aporta criteris compartits sobre el treball en xarxa. El Llindar també és el producte de la voluntat de serveis d'educació municipals capficats a consolidar formes d'acompanyament de l'escolaritat en els seus barris, no donant per perdut cap adolescent que desapareix del sistema escolar.

Deu anys d'interrelacions farien una llarga llista de complicitats si les volguéssim citar totes. Tan sols volem acabar destacant que El Llindar no representa de cap manera una mirada singular i única sobre els adolescents i joves danyats per la vida i ferits per l'escola. El Llindar és fonamentalment la trobada de moltes mirades que han estat capaces de donar vida a una manera positiva, activa i humana d'ocupar-se d'ells i elles.

ÍNDEX

I44

